

Perheen erotilanteessa olevan lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

2022

Heljä Hölsä

Kirsi-Marja Sakara

Tiivistelmä

Tekijä(t) Hölsä, Heljä Sakara, Kirsi-Marja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 35+3	Valmistumisaika 2022
Työn nimi Perheen erotilanteessa olevan lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa		
Tutkinto ja koulutusala Sosionomi (AMK), sosiaali- ja terveystieteiden ala		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio (jos opinnäytetyöllä on toimeksiantaja)		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia miten varhaiskasvattajat voivat tukea lasta ja perhettä perheen erotilanteessa, huomioiden miten eron vaikutus ilmenee lapsessa varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkimus on toteutettu yhteistyössä erään eteläsuomalaisen varhaiskasvatusyksikön kanssa. Aihetta tarkasteltiin varhaiskasvatusvastuullisten työntekijöiden näkökulmasta alle 6-vuotiaiden ryhmissä.</p> <p>Tutkimuksessa käytettiin laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tutkimusaineiston keräämiseen käytettiin Webropol-ohjelman avulla laadittua sähköistä kyselylomaketta. Kyselyyn sisältyi avoimia ja suljettuja kysymyksiä. Tutkimukseen osallistui kuusi työntekijää. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset olivat: Miten lasta voidaan tukea vanhempien erotilanteessa varhaiskasvatuksessa? Miten vanhempien ero ilmenee lapsissa varhaiskasvatuksen näkökulmasta katsottuna? Aineisto analysoitiin laadullista sisällönanalyysiä mukaillen.</p> <p>Eroperheen lapsen kohtaamiseen tärkeimmäksi keinoksi vastaajien mukaan nousi lapsen kuunteleminen ja läsnä oleva kohtaaminen. Lapsen, hänen tunnekokemuksensa ja temperamenttinsa huomioiminen koettiin myös tärkeäksi. Kuunteleminen ja läsnä oleminen korostuivat vastauksissa konkreettisia tukemisen keinoja kartoitettaessa. Siinä miten eron vaikutukset näkyvät lapsessa varhaiskasvatuksessa, oli vastaajilla erilaisia kokemuksia ja mielipiteitä. Vastauksista havaittiin, että osalla lapsista oli jonkin verran oireilua, osalla vain vähän tai ei ollenkaan. Vastaajien mielestä lapsen reagointi voi olla yksilöllistä ja ikäsidonnaista. Lisäksi perheen tilanne ja eron luonne oli mainittu reagointiin vaikuttaviksi tekijöiksi.</p>		
Asiasanat Varhaiskasvatus, ero, eroperheen lapset, tukeminen varhaiskasvatuksessa		

Abstract

Author(s) Hölsä, Heljä Sakara, Kirsi-Marja	Type of Publication Thesis, UAS Number of Pages 35+3	Published 2022
Title of Publication Supporting a child in a family separation situation in early childhood education		
Degree and field of study Bachelor of Social Services (UAS), Health Care and Social Services		
Name, title and organisation of the client (if the thesis work is commissioned by another party)		
Abstract <p>The purpose of the thesis was to discover how early childhood educators can support a child in a family separation situation and how does the situation reflect in the child 's behavior in early childhood education. The research was carried out in collaboration with an early childhood education unit in Lappeenranta. The topic was reviewed from the perspective of workers responsible for early childhood education in groups under 6-years of age.</p> <p>A qualitative research method was used in the study. An electronic questionnaire prepared using the Webropol program was used to collect the research material. The survey included open and closed questions. Six early childhood educators participated in the study. The research questions of the thesis were: How can a child be supported in a situation of parental separation in early childhood education? How does parental separation appear in children from an early childhood perspective? The material was analyzed according to qualitative content analysis.</p> <p>According to the respondents, the most important way to encounter a child from a separated family was to listen to the child and meet him or her in attendance. Consideration of the child, his or her emotional experience, and the temple were also considered important. Listening and presence were emphasized in the responses when identifying concrete means of support. Respondents had different experiences and opinions on how the effects of the parental separation are seen in the child in early childhood education. From the responses, it was found that some children had some symptoms, some had little or no symptoms. According to the respondents, the child's response may be individual and age-related. In addition, the situation of family and separation was mentioned as factors influencing the child's reaction.</p>		
Keywords Early childhood education, separation, children of divorced families, support in early childhood education		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Varhaiskasvatus	2
2.1	Varhaiskasvatus Suomessa.....	2
2.2	Ero ja sen vaikutukset lapseen	3
3	Eroperheen lapsen tukemisen keinot varhaiskasvatuksessa.....	8
3.1	Kolmiportainen tuki	8
3.2	Eron käsitteleminen lapsen kanssa.....	9
3.3	Yhteistyö perheen kanssa.....	12
4	Aikaisempia tutkimuksia.....	17
5	Opinnäytetyön toteutus	19
5.1	Yhteistyö päiväkodin kanssa.....	19
5.2	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	19
5.3	Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu.....	20
5.4	Aineiston analysointi	21
5.5	Luotettavuustarkastelu ja eettiset kysymykset	21
6	Opinnäytetyön havainnot	24
7	Yhteenveto	27
7.1	Yhteenveto havainnoista.....	27
7.2	Pohdinta	28
	Lähteet	30

Liitteet

Liite 1. Saatekirje

Liite 2. Kyselylomake

1 Johdanto

Viime vuosina vanhempien erot ovat lisääntyneet ja eroperheiden määrän lisääntyessä myös varhaiskasvatuksessa on enemmän eroperheiden lapsia. Vuosittain Suomessa rekisteröidään keskimäärin 14 000 uutta avioliittoa ja niistä likimain joka toisen avioliiton ennustetaan päätyvän eroon (Mielenterveystalo b). Korona-pandemia herätti huolta lapsiperheiden selviytymisestä poikkeusolojen tuomien muutosten keskellä. Tämän seurauksena tuotettiin lapsiperheille suunnattu kysely tilanteen kartoittamiseksi. Saatujen tulosten mukaan muun muassa perheenjäsenten välit ovat kiristyneet ja parisuhteessa jo aiemmin olleet ongelmat ovat voimistuneet sekä määrät lisääntyneet (Särkelä & Siltaniemi 2020, 2, 6). Koronakriisin on todettu mahdollisesti vaikuttavan avioerohakemusten määrään, sillä keväällä 2020 niitä haettiin Helsingissä enemmän, kuin tavallisesti samaisena aikana. Muissa maakunnissa ja kaupungeissa samaa ilmiötä ei ole vielä näkynyt, toisaalta koronakriisi on ollut tähän saakka syvintä Helsingin seudulla. (Valtioneuvoston tiedepaneeli 2020, 40.) Tulee kuitenkin huomioida, että tässä on dataa vain avioliitosta eronneista. Huomioimme opinnäytetyössä sekä avio-, että avoliitosta eronneiden vanhempien lapset.

Vanhempien ero on lapselle kriisi ja vaikuttaa syvästi lapseen suurten elämänmuutosten kautta (Mielenterveystalo a). Tämän myötä tarve tukea eroperheen lasta varhaiskasvatuksessa on korostunut. Varhaiskasvatuksen merkitys lapsen tukena on suuri. Lapsi tarvitsee pysyvyyttä ja empaattisuutta ja sitä varhaiskasvatuksen struktuuri ja ammattitaitoiset kasvattajat pystyvät tarjoamaan hänelle. Opinnäytetyön aihe valikoitui ajankohtaisen aiheen, sekä omien mielenkiinnon kohteidemme perusteella. Varhaiskasvatuksen, ja yleisesti sosionomien työkentällä tarvitaan tietoa ja osaamista erilaisissa elämäntilanteissa tukemisessa. Keskitymme tutkimuksessa ensisijaisesti lapseen ja lapsen tukemisen keinoihin varhaiskasvatuksessa silloin, kun perhettä kohtaa erotilanne.

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten varhaiskasvatuksen kasvattajat voivat tukea lasta perheen erotilanteessa. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, miten eron vaikutus ilmenee lapsen käytöksessä varhaiskasvatuksen arjessa. Tutkimuksessa saatu tieto voi olla hyvä tuki uusille varhaiskasvatuksen ammattilaisille tai kokeneemmillekin silloin, kun heillä ei ole aiempaa kokemusta siitä, miten erotilannetta voisi käsitellä lapsen kanssa.

Tutkimuksen yhteistyötahona toimii päiväkotit Etelä-Suomessa ja tutkimukselle haettiin tutkimuslupa kyseisen päiväkodin johtajalta. Opinnäytetyö toteutetaan kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän avulla. Opinnäytetyön aineisto hankitaan Webropol-kyselyllä, johon vastaavat kyseisen päiväkodin kasvatusvastuulliset henkilöt. Opinnäytetyön teoreettinen tietoperusta kootaan aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden pohjalta.

2 Varhaiskasvatus

2.1 Varhaiskasvatus Suomessa

Varhaiskasvatus on kasvatuksen, hoidon ja opetuksen muodostama suunnitelmallinen ja tavoitteellinen, erityisesti pedagogisesti painottunut kokonaisuus 0–6-vuotiaille lapsille. Samalla se on myös osa suomalaista koulutusjärjestelmää. (Opetushallitus a.) Lapsen lakisääteinen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa tapahtuvaa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa myös avoimena varhaiskasvatustoimintana. Hoito voidaan järjestää kunnallisen päivähoidon lisäksi myös julkisen tai yksityisen palveluntuottajan kautta edellyttäen, että taso vastaa kunnallisen päivähoidon vaatimustasoa. (Opetushallitus d, 10.) Varhaiskasvatus tulee toteuttaa inklusiivisia periaatteita noudattaen, joihin kuuluvat jokaista lasta koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoinen, yhdenvertainen, syrjimätön, moninaisuutta arvostava sekä sosiaalista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistava toimintatapa (Opetushallitus d, 3).

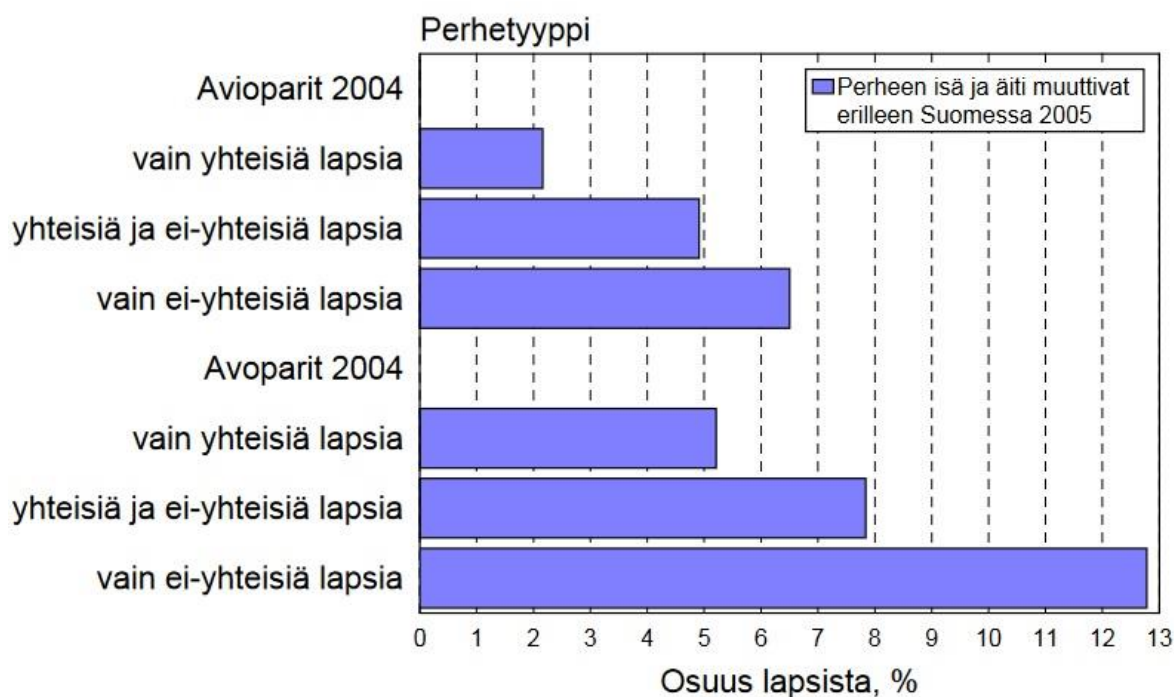
Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset tavoitteet säätää varhaiskasvatuslaki. Lain mukaan tavoitteena on muun muassa edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, kasvua, terveyttä ja hyvinvointia, turvata lasta kunnioittava tapa toimia sekä pyrkiä turvaamaan mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita lapsen ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Lisäksi tavoitteena on tunnistaa yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tukea tarvittaessa myös moniammatillisesti. Laki määrittää myös varhaiskasvatuksen toimintaympäristön kehittävän, oppimista edistävän, terveellisyyden ja turvallisuuden varmistamisen yhdeksi kriteeriksi. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on toimia yhdessä lapsen, vanhemman/huoltajan kanssa lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja tasapainoisen kehityksen saavuttamiseksi tukemalla samalla vanhempia heidän kasvatustehtävässään. (Opetushallitus c, 16.) Tällaiseksi yhteistyöksi voidaan laskea myös lapsen ja perheen tukeminen haastavissa tilanteissa, jollainen myös erotilanne usein perheessä tapahtuvien suurten muutosten kautta on. Lapsen kasvatuksesta vastaa ensisijaisesti huoltaja (Opetushallitus c, 3).

Lapsen subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen palautui elokuussa 2020, jonka seurauksena jokaisella varhaiskasvatuskäisellä lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen vanhempien niin halutessa. Hakemus hoitopaikasta tulee jättää vähintään neljä kuukautta ennen toivottua aloitusaikaa. Mikäli vanhempi kuitenkin työllistyy tai saa opiskelupaikan lyhyellä varoitusajalla, voidaan hoitopaikka myöntää jo parin viikon sisällä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö a.)

2.2 Ero ja sen vaikutukset lapseen

Tilastotietoja

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa vuonna 2020 avioeroon päätyi kaikkineen 13 478 paria. Määrässä on huomioitu sekä eri sukupuolta olevien, naisparien ja miesparien avioerot. Erojen määrät eivät ole merkittävästi vuosien varrella muuttuneet, vaikka vuosien 2019 ja 2020 aikana pientä kasvua erotilastoissa onkin ollut havaittavissa. Avioeroon päätyy vuosittain 13 000–14 000 avioparia. (Tilastokeskus 2021b.) Näiden lisäksi tapahtuu paljon avoeroja. Koska avoliittojen rekisteröintiä ei Suomessa tehdä, ei myöskään avoerojen määrää pystytä luotettavasti todentamaan. Toisaalta erilleen muuttaminen ei välttämättä tarkoita aina eroa. Tilastokeskus on tehnyt erikoisselvityksiä avoliittojen päättymisestä vain muutaman kerran; edellisen kerran tällainen tilastointi, joka kosketti erityisesti lapsiperheitä ja alaikäisten lasten perheitä, on julkaistu vuonna 2007. Kyseinen tutkimus pitää sisällään dataa vuoden 2005 tilastoista. (Nikander, 2021.) Tutkimuksessa huomioitiin vuonna 2005 vanhempien erilleen muuton kokeneiden alle 18-vuotiaiden lasten määriä. Aineistona on käytetty lapsikoostumusta vuodelta 2004. Saatujen tulosten mukaan lapsiperheissä avoparien erilleen muutto oli yli kaksinkertaista verrattuna aviopareihin. Eroavaisuuksia oli myös siinä, olivatko lapset parin yhteisiä vai eivät, kuten kuvasta 1 voidaan havaita. (Kartovaara, 2007, 5.)

Kuva 1. Lapsiperheen vanhempien erilleen muutot (Kartovaara & Sauli 2007, 5)

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2020 kaikista vakituisesti Suomessa asuvista lapsiperheistä avoliittoperheitä oli noin 20,1 %. Vuoteen 2020 asti tilastoinnissa on huomioitu vain eri sukupuolta olevat avoparit, mutta tästä eteenpäin myös samaa sukupuolta olevat avoparit, joilla on yhteisiä lapsia. Perheessä on tällöin biologinen äiti ja toinen äiti on vahvistettu. (Tilastokeskus 2021 a.) Vahvistetulla äitiydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi on saanut alkunsa keinohedelmöityksen avulla kummankin äidin suostumuksella, eikä lapselle pystytä vahvistamaan, eikä todentamaan isää. Äitiyden vahvistaa Digi- ja väestötietovirasto. (Digi- ja väestötietovirasto.)

Eron vaikutukset lapseen

Kaikkineen eron kokee n. 40 000 lasta vuosittain (Poijula 2016, 263; Särkelä 2019, 2; Ensi- ja turvakotien liitto 2021). Useimmiten ero tapahtuu lasten ollessa vielä pieniä (Poijula 2016, 263). Lapsen kehityshaasteiden ja psyykkisen hyvinvoinnin kannalta eron ajankohta on huolestuttava ja lapsi tarvitsee vähintään toisen turvallisen vanhemman tuen, vaikka erokriisi veisikin vanhemman voimia (Pruuki & Sinkkonen 2017, 11). Varsinkin perheissä, joissa on aiemmin ollut läheisyyttä ja rakkautta, lapsen turvallisuudentunne voi horjua voimakkaasti erotilanteessa aiheuttaen lapselle stressiä (Pruuki & Sinkkonen 2017, 23). Myös Poijula (2016, 263) sekä Pedro-Carroll (2020, 13–14, 16–17) painottavat vanhempien erotilannetta, mutta myös riitaisuutta merkittävänä riskitekijänä lapsen kehityksen kannalta. Eri-tyisen raskas lasten kannalta on tilanne, jossa vanhemmat eroavat ja palaavat yhteen toistuvasti. Tärkeintä on kuitenkin se, millaiset välit lapsen ja vanhemman välillä on ennen eroa, eron hetkellä ja eron jälkeen.

Erotilanteesta on tärkeää kertoa riittävän ajoissa, jottei eroilmoitus tule lapselle yllättäen. Lapselle tulee jäädä aikaa sopeutumiseen erotilanteessa. (Väestöliitto 2020.) Erosta kannattaa kertoa yhdessä toisen vanhemman kanssa, mikäli se on mahdollista (Public Health Agency of Canada 2016, 29–30; Väestöliitto 2020). Oikea hetki kertoa erosta lapselle on silloin, kun päätös on tehty (Mäkijärvi 2014, 17). Erotilanteesta ja sen tuomista muutoksista tulee kertoa selkeästi lapsen ikätason mukaisesti (Public Health Agency of Canada 2016, 29–30). Vanhempien tehtävä on suojella lasta ja varsinkin erotilanteessa suojelua tulee tehdä tietoisesti ja erittäin paljon (Rauhala 2014, 140). Vanhempien on hyvä kertoa lapselle mitkä asiat jäävät ennalleen ja mitkä vastaavasti muuttuvat (Väestöliitto 2020). Erosta kuuleminen on lapsen oikeus, koska se vaikuttaa myös hänen elämäänsä vahvasti. Lapsi ei ymmärrä eron syytä ja siksi lapselle on tärkeää kertoa jokin syy, miksi vanhemmat ovat eroon päätyneet. Mitään yksityiskohtaisia asioita tai riitojen syitä lapselle ei kuitenkaan tule kertoa. (Väestöliitto 2020.) Vanhempien kertoma erotarina voi olla kummallakin vanhemmalla omanlaisensa, mutta se voi olla myös yhteinen (Mielenterveystalo a). Lapselle tulee

vakuuttaa, ettei ero ole lapsen syytä, koska lapsi voi herkästi syyttää itseään tilanteesta (Public Health Agency of Canada 2016, 29–30). Psykologisten vaikutusten minimoimiseksi on tärkeää huolehtia siitä, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja turvatuksi (Morin 2021). Tähän voidaan vaikuttaa katsomalla lasta suoraan silmiin, kun hänelle kerrotaan asiasta. Myös puhetapaan on tärkeää kiinnittää huomiota; rauhallisuus ja turvalliselta kuulostava ääni ovat lapselle merkittäviä asioita. (Mäkijärvi 2014, 18.)

Pieni lapsi ei vielä ymmärrä eron tuomia muutoksia elämässään; miksi hänellä on esimerkiksi kaksi kotia. Lapsi voi myös pelätä vanhempiansa rakkauden loppumista itseensä, koska se on tapahtunut jo vanhempien kesken. (Morin 2021.) Erityisesti tämän takia lapsen on hyvä kuulla, että molemmat vanhemmat rakastavat lasta tulevista muutoksista huolimatta (Public Health Agency of Canada 2016, 30; Mielenterveystalo a.). Lapsella on myös oikeus ilmaista ajatuksiaan vanhempien erosta; osallisuuden kokemus muuttuvassa perhetilanteessa on lapsen hyvinvoinnin kannalta merkityksellistä (Jaakkola 2020). Mikäli lapselle herää erosta kysymyksiä, niihin on tärkeää vastata, koska lapsi saattaa pohtia asumisjärjestelyitä, perheen taloudellista tilannetta ja monia muita asioita mielessään (Public Health Agency of Canada 2016, 29).

Erotilanteessa vanhemmat eivät eroa lapsesta ja vanhemmuudesta, vaan vanhempien välinen parisuhde tulee päätökseen (Vanhemman opas 2020, 13). Tätä kuvastaa hyvin esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton *Yhteistyövanhemmuuden kolmio* (kuva 2), joka havainnollistaa selkeästi lapsen ja vanhempien välistä suhdetta sekä vanhempien keskinäistä suhdetta eron jälkeen (Vanhemman opas 2020, 26). Yhteistyö vanhempien välillä jatkuu eron jälkeen lapsen huoltoon ja kasvatukseen liittyvien asioiden hoitamisena. Yhteistyövanhemmuus on tietoinen tapa huomioida lapsen etu ja hyväksyä toinen vanhempi osaksi lapsen elämää myös jatkossa vanhempien ristiriidoista ja erimielisyyksistä huolimatta. (Hietanen & Kettunen 2019, 6.)

Yhteistyövanhemmuus ei tarkoita sitä, että vanhemmuus olisi tasaisesti jakautunut. Se ei myöskään ole välttämättä biologista heteroparin välistä vanhemmuutta, vaan voi muodostua hyvin erilaisista perhemuodoista ja elämäntilanteista. Vanhemmuudessa ei aina ole kyse myöskään sosiaalisen tai juridisen vanhemmuuden muodosta, vaan siitä, kuka lapsen vanhempana toimii. Kiteytettynä yhteistyövanhemmuus on kahden tai useamman aikuisen välistä neuvottelua ja huolehtimista lapsen asioista yhteistyössä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Yhteistyövanhemmuus edellyttää sitoutuneisuutta, vastavuoroisuutta ja vastuullisuutta sekä toisen vanhemman kunnioittamista. (Terävä & Böök 2019, 11–12.) Vanhempien on tärkeää huomioida yhteistyövanhemmuuden merkitys, eikä vetää lasta keskelle erotilannetta. Lapsen ei tule joutua valitsemaan vanhempiensa välillä kummasta hän pitää

enemmän. (Hietanen & Kettunen 2019, 6; Morin 2021.) Lapsen ei myöskään tule toimia viestinviejänä vanhempien välillä. (Morin 2021.)

Aina ero ei ole negatiivinen asia, vaan voi tuoda lapselle myös helpotuksen tunteen (Public Health Agency of Canada 2016, 28; Pruuki & Sinkkonen 2017, 8; Vanhemman opas 2020, 22). Konfliktit ja toisen vanhemman negatiivinen arvostelu heikentävät lapsen luottamusta kumpaankin vanhempaan. Vanhempien kyvyttömyys toimia yhteistyössä hoitaessaan lapsen asioita, voivat aiheuttaa lapselle turvattomuuden lisäksi syyllisyyttä ja häpeää. (Ensi- ja turvakotien liitto 2019.) Tällöin yhteistyövanhemmuus ei välttämättä ole lapsen etu. Mikäli eroriidat jatkuvat pitkään, rinnakkaisvanhemmuus ja yhteistyön vähentäminen voi olla välttämätöntä lapsen suojelemiseksi ristiriidoilta. Rinnakkaisvanhemmuudessa kumpikin vanhempi voi olla lapselle hyvä vanhempi tahollaan. Vanhemmuuden tukena toimivat sopimukset, joita tulee noudattaa tarkoin. Vanhemmilla on kuitenkin oikeus joustaa ja sopia keskenään muutoksista niin halutessaan. Rinnakkaisvanhemmuus voi myös vahvistaa lapsen resilienssiä. (Mikkola 2021, 121–122.) Varsinkin perheissä, joissa väkivalta tai sen uhka on ollut ilmeistä, erotilanne helpottaa lapsen stressiä (Pruuki & Sinkkonen 2017, 35).

Kuva 2. Yhteistyövanhemmuuden kolmio (Vanhemman opas 2020, 26.)

Lapsi tarvitsee eron jälkeen johdonmukaisuutta ja rajoja (Pedro-Carroll 2020, 16; Morin 2021). Lapsen turvallisuudentunteen säilymisen kannalta nämä ovat välttämättömiä (Pruuki & Sinkkonen 2017, 23). Lisäksi lapsi tarvitsee huolenpitoa ja läheisyyttä, eikä vanhempien välisiä riitoja tulisi käydä lapsen kuullen (Pruuki & Sinkkonen 2017, 100).

Usein erotilanne johtaa siihen, että lapsen ystäväpiiri, päiväkotit, harrastukset ym. saattavat muuttua paikkakunnan tai asuinalueen muuttuessa. Eron seurauksena kummankin vanhemman näkeminen päivittäin ei enää onnistu kuten ennen. Tämä muuttaa suhdetta vanhempiin. (Aaltonen, 2015, 23.) Sinkkosien mukaan lapsen kannalta tärkeintä on se, miten vanhemmat hoitavat erotilanteen käytännön asiat esimerkiksi asumisen ja huoltajuuden suhteen ja kykenevätkö he riittävään yhteisymmärrykseen erosta huolimatta (Pruuki & Sinkkonen 2017, 11). Vanhempien kyky sopia lasta koskevista asioista on lapsen selviämisen kannalta merkityksellistä; mitä sopuisammin asiat hoituvat, sitä nopeammat ja paremmat edellytykset lapsella on selvitä erotilanteesta (Pruuki & Sinkkonen 2017, 17).

Lasten oireilu voi olla hyvin vaihtelevaa, eikä ole olemassa yhtenäistä tapaa reagoida vanhempien eroon (Pruuki & Sinkkonen 2017, 27). Vaikeimpia ovat ensimmäinen ja mahdollisesti toinen vuosi, joidenkin lasten kohdalla oireilu voi kestää jopa aikuisikään asti (Pruuki & Sinkkonen 2017, 21). Eroilmoitus saattaa herättää lapsessa muun muassa hämmennystä, pelkoa, surua ja vihaa (Public Health Agency of Canada 2016, 28; Vanhemman opas 2020, 22). Jos kyse on pienestä lapsesta, oireilu voi näyttäytyä myös univaikeuksina, ruokahalun vaihteluna, kehityksen taantumisena, fyysisenä kipuna, ilottomana leikkinä tai pelkona joutua eroon vanhemmasta. Pieni lapsi ei vielä osaa kertoa tunteistaan sanoin. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019.)

Toisinaan lapsen kehitys voi taantua vauvan tasolle. Tämä voi ilmetä esimerkiksi yökasteluna, jota ei aiemmin ole ollut. Lapselle saattaa myös kehittyä tapa pyrkiä miellyttämään vanhempiaan ylikorostuneesti. (Rauhala 2014, 140–141.) Lapsi saattaa myös haluta erosta lisätietoa tai hän voi hiljentyä. On kuitenkin tärkeää muistaa, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja aikuisen tehtävä on ottaa lapsen tunteet vastaan. (Väestöliitto 2020.) Kun aikuinen kannustaa lasta ilmaisemaan tunteitaan vapaasti, hän samalla auttaa lasta kasvamaan ja kehittymään. Tämän seurauksena erotilanne saattaa muuttua lasta vahvistavaksi elämänkokemukseksi. (Mäkijärvi 2014, 36.) Myös vanhemman on välttämätöntä käsitellä omia tunteitaan erotilanteessa voidakseen tukea lasta paremmin. Huolehtimalla omasta hyvinvoinnista ja itsestään kokonaisuutena, vanhempi auttaa samalla lasta. (Jaakkola 2020.)

3 Eroperheen lapsen tukemisen keinot varhaiskasvatuksessa

3.1 Kolmiportainen tuki

Lapsella on oikeus saada varhaiskasvatuksessa hyvinvointiinsa, kehitykseensä ja oppimiseensa tukea. Kolmiportaisen tuen muodot ovat yleinen, tehostettu ja erityinen. Tukimuoto voi olla pedagoginen, rakenteellinen tai hoidollinen. Kaikkia tukimuotoja sovelletaan niin yleisessä, tehostetussa, kuin erityisessäkin tuessa. Yleinen tuki kuuluu jokaiselle ja toteutetaan osana varhaiskasvatuksen perusarkea. Tehostettu sekä erityinen tuki edellyttävät hallintopäätöstä. Mikäli yleisellä tuella oleva lapsi tarvitsee tukipalveluna esimerkiksi avustamispalvelun tai erityisopettajan jatkuvan tai osittaisen tuen muodossa, tehdään tilanteessa hallintopäätös. (Opetus- ja kulttuuriministeriö b.)

Pedagogisiin tukitoimiin kuuluvat sensitiivinen ja saavutettava kommunikointi- ja vuorovaikutustapa esimerkiksi kuvatuena, tukiviittomien tai teknologisten ratkaisujen avulla, selkeä ja ennakoitava päivärytmi sekä toistuvat toiminnot varhaiskasvatuksen arjessa. Näiden lisäksi pedagogista toimintaa toteutetaan varhaiskasvatuksessa toiminnan suunnittelun, havainnoinnin, dokumentoinnin ja arvioinnin kautta. Rakenteellisia tukitoimia voivat olla muun muassa yhteisölliset ja oppimisympäristöjen ratkaisut, henkilömitoituksen huomioiminen ja lapsiryhmän koon pienentäminen sekä henkilökunnan tuen tarpeen havaitsemisen, toteuttamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisäämisen varmistaminen. (Opetushallitus d, 55–56.) Lapsen oikeutena on myös saada joustavia ratkaisuja varhaiskasvatuksen toteuttamisessa. Tällaisia voivat olla pienryhmätoiminta ja erityisryhmätoiminta. (Opetushallitus 2022). Tukitoimet kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tueksi tulee kirjata osaksi lapsen omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa. Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjaetaan tuen vaikuttavuutta sekä tukitoimien toteutumista sisältävä arviointi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä asiakirja. (Opetushallitus d, 7.)

Varhaiskasvatuslain uudistus astuu voimaan elokuussa 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden osalta päivitykset vaikuttavat kolmiportaisen tuen tarkempaan määrittelyyn luoden tasa-arvoisemman aseman valtakunnallisesti jokaiselle lapselle. (Opetushallitus 2021.) Yhteistyö huoltajien kanssa edistää tuen varhaista ja riittävää toteutumista. Myös lasta tulee kuulla ja hänen mielipiteensä tulee huomioida. Tuen saaminen ei ole sidoksissa lääketieteelliseen diagnoosiin, eikä muuhun terveyden- tai sosiaalihuollon lausuntoon ja sitä on oikeus saada heti tuen tarpeen havaitsemisen jälkeen sillä tasolla, mikä katsotaan sopivaksi. (Opetushallitus d, 52–53.)

3.2 Eron käsitteleminen lapsen kanssa

Vanhempien eron vaikutukset ilmenevät lapsessa myös varhaiskasvatuksen arjessa (Marjamäki ym. 2015, 87, 89; Vanhemman opas 2020, 25). Varhaiskasvattajat ovat usein etulinjassa kokemassa eron ja avioeron vaikutuksia lapsiin (Direnfeld). Muutokset lasten käyttäytymisessä eron tai avioeron aikaan voivat ilmetä hienovaraisina, mutta myös äärimmäisen suurina muutoksina (Strasheim, 2013). Lapsen tunnetilat voivat vaihdella esimerkiksi hämmennyksestä suruun, tyhjyyteen, raivoon tai epäuskoon. On tärkeää, että vanhempia rohkaistaisiin kertomaan lasta kohdanneista kriiseistä, kuten erosta päiväkodissa. Tällöin ammattilaiset osaavat varautua erilaisiin, jopa voimakkaisiin tunnereaktioihin. (Marjamäki ym. 2015, 87, 89; Vanhemman opas 2020, 25.)

On tärkeää muistaa huomioida lapsen suru kriisitilanteessa. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja kuuntelijaa. Toisinaan aikuiset eivät rohkene ottaa asiaa lapsen kanssa puheeksi, koska olettavat surun lisääntyvän. (Marjamäki ym. 2015, 88.) Vaikka lapsi kykeneekin käsittelemään vaikeita aiheita itsenäisesti, on tärkeää keskustella niistä hänen kanssaan (Heikkilä-Halttunen 2015, 56). Asioista tulee keskustella lapsen kehitystaso sekä ikä huomioiden, eikä vältellä ikäviäkään aiheita, jotta lapsen luottamus aikuisiin ja turvallisuuden tunne säilyisivät lapselle haastavassa tilanteessa. Lapsi voi ilmaista ja käsitellä tunteitaan lisäksi leikin ja satujen avulla turvallisessa, avoimessa ilmapiirissä, jossa kaikki tunteet ovat sallittuja. Samalla lapsi voi oppia sanoittamaan tunteitaan. Merkityksellistä on aito läsnäolo, sekä hellyyden ja läheisyyden osoittaminen lapselle. (Marjamäki ym. 2015, 88–89.) Lapselle helpotusta tuovat myös rutiinit arjessa sekä normaali päivärhythmi (Strasheim 2013; Marjamäki ym. 2015, 88). Kaaoksen keskellä johdonmukaisen hoitajan vakaus voi luoda lapselle turvaa (Strasheim 2013). Vahvistamalla lapsen sosiaalisia taitoja, vahvistamme samalla lasta kokonaisuutena. Päiväkodin vertaisryhmässä lapsi voi harjoitella sosiaalisia vuorovaikutustaitoja, jotka suojaavat merkittävästi lasta. (Niemelä & Kääriäinen 2015, 54–55.)

Lasta tulee auttaa selviytymiskeinojensa löytämisessä ja niiden vahvistamisessa muun muassa ohjaamalla lasta liikkumaan ja rentoutumaan, sekä hyödyntämään mielikuvituksen voimaa. Lapselle helpotusta voi tuoda myös se, että hän oppii huomaamaan toivoa tulevaisuudessa kriisistä huolimatta. (Marjamäki ym. 2015, 90.)

Sadut osana eron käsittelyä

Sadut ovat osa varhaiskasvatuksen arkea ja pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisiä taitoja ja valmiuksia sekä kielellistä identiteettiä. Kielen kehitys vaikuttaa myös monilukutaidon kehittymiseen. Kielellisten taitojen kehittymisen kautta osallisuuden ja toimijuuden

kokemukset mahdollistuvat ja lapsen keinot vaikuttamiseen lisääntyvät. Kieli on lisäksi itseilmaisun väline. (Opetushallitus c, 40–41.) Varhaiskasvattajalla tulee olla kyky lasten tunteiltojen ja aloitteiden havaitsemiseen sekä oman toiminnan muuttamiseen niitä vastaviksi. Tämä voidaan saavuttaa sensitiivisen läsnäolon ja lapsen hyvän tuntemisen kautta. (Opetushallitus d, 35.) Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta tämä edellyttää sitä, että lapsi on tullut kuulluksi ja hänen aloitteisiinsa on reagoitu. Kasvattajan sensitiivinen kohtaaminen lapsen kanssa sekä lapsen nonverbaaleihin viesteihin reagoiminen on olennaisen tärkeää. (Opetushallitus d, 38.)

Sadut auttavat tunteiden käsittelyssä. Niiden kautta lapsi voi saada lohtua ja apua arjen kriisitilanteisiin. Aikuisen tehtävä on havainnoida lasta ja tunnistaa, milloin lapsi on valmis käsittelemään vaikeaa asiaa, kuten esimerkiksi erotilannetta perheessä. Eron akuutissa vaiheessa lapsi voi saada eniten lohtua kirjoista, joissa rakkaus ja hellyys korostuvat. (Heikkilä-Halttunen 2015, 52, 56.) Samaistuessaan eroaiheisen sadun päähenkilöön, lapsi pysyy peilaamaan tapahtumia omassa elämässään kohtaamiinsa haasteisiin ja niiden ratkaisukeinoihin (Kauppila 2020, 7). Tunnetaitoja voi opetella myös erityisillä tunnetaitoihin syventyneillä satukirjoilla, joita löytyy nykyisin runsaasti.

Satuhieronta toimii luottamussuhteiden vahvistajana, ennaltaehkäisee stressiperäisten oireiden syntymistä, tukee terveen itsetunnon kehittymistä sekä mahdollistaa jakamattoman huomion hetken. Satuhieronnassa hyödynnetään voimaannuttavia satuja sekä myönteistä kosketusta. Satuhieronnan avulla lapsi voi rentoutua. Toimintaan pyydetään aina lapsen lupa. (Ensi- ja turvakotien liitto b.) Sen lisäksi, että satuhieronnalla on positiivisia vaikutuksia stressinhallinnassa ja itsesäätelyssä, se auttaa lasta hahmottamaan omaa kehoaan. Kehontuntemuksen ja -hallinnan kehittäminen on osa varhaiskasvattajien ammatillisuutta (Opetushallitus d, 45). Lisäksi satuhieronnalla on samoja vaikutuksia kielelliseen kehitykseen, kuin tavallisilla saduilla.

Leikki

Leikki on lapsen tapa toimia, ilmaista itseään sekä olla osa yhteisöä. Leikin avulla lapsi voi käsitellä vaikeitakin asioita. Leikki kehittää ja opettaa, mutta toimii myös ilon ja hyvinvoinnin lähteenä. Varhaiskasvatuksessa leikki on olennainen tapa toimia. (Opetushallitus c, 38.) Varhaiskasvatuksen työntekijöiden suunnitelmallinen ja tavoitteellinen tehtävä on tukea leikin kehittymistä joko osallistumalla itse leikkiin tai ohjata sitä leikin ulkopuolelta. Havainnoimalla lapsen leikkiä, päästään lähemmäs hänen ajatteluaan, kiinnostuksen kohteitaan, tunteitaan ja kokemuksiaan. (Opetushallitus c, 39.)

Toiminnalliset menetelmät

Toiminnalliset välineet, kuten esimerkiksi käsinuket ja pehmoeläimet, voivat auttaa lasta tunnistamaan omia tunteitaan ja säätelemään tunnetiloja (Ensi- ja turvakotien liitto b.). Myös erilainen taidetoiminta; teatteri, tanssi, musiikki ja kuvataide tukevat tunteiden ilmaisussa. Lasta suojaavana tekijänä kyky ilmaista tunteita on selkeästi havaittu. Metaforista suojaa ja symbolista etäisyyttä voidaan luoda esimerkiksi roolivaatteiden, maskien ym. avulla. Taiteen avulla myös vaikeiden asioiden ilmaiseminen helpottuu. Taidetoiminta voi myös auttaa omien vahvuksien tunnistamisessa sekä toimii välineenä sosiaalisessa kasvussa ja oppimisessa. Lisäksi se luo osallisuutta, joka on yksilön hyvinvoinnin kannalta merkittävä tekijä. (Känkänen, 2022.) Ilmaisun monet muodot määrittävät myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuksen tavoitteellisena toimintana. Taiteellisen ilmaisemisen ja kokemisen kautta voidaan vahvistaa myönteistä minäkuvaa ja edistetään ympäröivän maailman ymmärtämisen ja jäsentämisen valmiuksia. Samalla se edistää lapsen eettisen ajattelun kehittymistä. (Opetushallitus d, 39.)

Pelastakaa lapset ry on koonnut verkkosivulleen useita erilaisia toimintamalleja, jotka sopivat hyödynnettäväksi lapsen tueksi myös varhaiskasvatuksessa. Osa linkeistä ohjaa muille sivustoille. Eroperheen lapsen kannalta ajateltuna Samalle kartalle-väline auttaa lasta hahmottamaan omia vahvuuksiaan, voimavarojaan ja tuen sekä huolenpidon tarpeitaan. Välineen avulla lapsi voi parhaimmassa tapauksessa saada vahvistusta itsetuntemuksen ja osallisuuden kokemuksen suhteen. Myös verkostokartan tekeminen yhdessä lapsen kanssa on hyödyllistä. Karttaa tehdessään lapsi hahmottaa itselleen tärkeitä aikuisia. Verkostokartan voi toteuttaa yksilöllisesti lapsen omien kykyjen ja mielenkiinnon kohteiden mukaisesti; keinoiksi soveltuvat valmiiden kuvien liimaaminen, piirtäminen, kertominen, kortit tai esimerkiksi erilaiset esineet. Samalla, kun karttaa työstetään, lapsi voi kertoa karttaan merkitsemistään ihmisistä. (Pelastakaa Lapset ry.)

Myös MIELI Suomen Mielenterveys ry on julkaissut sivuillaan omia työkaluja, jotka soveltuvat lapsen tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Lapsen turvaverkon hahmottamiseen on luotu oma työkalu jo vuonna 2014 *Turvalliset aikuiset* -julisteen muodossa. Juliste muistuttaa, miten tärkeitä erilaiset ihmissuhteet ovat lapselle sekä koko perheelle. Työkalua voidaan hyödyntää sanoittamalla sekä erilaisten harjoitusten kautta; laiva on lastattu turvallisilla aikuisilla, omenapuu tai turvallisten aikuisten posterit. Omien voimavarojen ja selviytymiskeinojen hahmottamisessa ja voimaantumisen voi olla suurena apuna *Selviytyjän purjeet*, jonka tavoitteena on rohkaista lasta kertomaan huolistaan ja konkreettisesti poistaa ne ruttaamalla tai repimällä paperin, johon huoli on kirjattu. (MIELI Suomen Mielenterveysseura ry 2022a; MIELI Suomen Mielenterveysseura ry 2022b.) Vastaavalla idealla toimiva

Huolisyöppö löytyy myös sähköisenä versiona Kasvatus- ja perheneuvonta ry:n sivulta (Kasper – Suomen Kasvatus- ja perheneuvonta ry).

Vaikka Toivon ja turvan työkalu on suunniteltu väkivaltatyöskentelyn tueksi lasten parissa, sen elementit sopivat myös eron käsittelyyn. Työkalu pitää sisällään Lapsen oikeuksien lisäksi kartan, jossa lapsi voi määritellä itse mistä asioista hän kokee saavansa iloa ja helpotusta, missä hän voi olla ilman stressiä ja pelkoa sekä kuka lasta kannustaa ja kenelle hän voi kertoa kaikenlaisista asioista. Kehittämistyössä on huomioitu lasten osallisuus; työkalu on luotu yhdessä lasten kanssa. (Pelastakaa Lapset ry.)

Lasten erovertaisryhmä yhdistää samassa elämäntilanteessa olevia lapsia antaen samalla vahvan yhteisöllisyyden kokemuksen. Vanhempien eroon liittyy paljon tunteita ja niitä pyritään tunnistamaan ja käsittelemään yhdessä muiden lasten kanssa pelien, leikkien ja taitteen kautta. (Frisk ym. 2021, 103.) Lasten erovertaisryhmiä yhteistyössä päiväkotien kanssa järjestää muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry.

3.3 Yhteistyö perheen kanssa

Kasvatusyhteistyö on huoltajien ja kasvattajien yhteistä sitoutumista edistääkseen lapsen tervettä ja turvallista kasvuja, kehitystä ja oppimista. Se edellyttää luottamuksen rakentamista, tasa-arvoista vuorovaikutusta sekä molemminpuolista kunnioitusta. Varhaiskasvatuksen henkilöstö käsittelee keskenään sekä huoltajien kanssa kasvatustyön arvoja, vastuita ja tavoitteita. Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamisen kannalta on tärkeää jakaa tietoa lapseen liittyvistä tapahtumista, kokemuksista ja havainnoista. Lapsen yksilöllisten tarpeiden, perheiden moninaisuuden sekä vanhemmuuden ja huoltajuuden kysymysten huomioiminen ovat osa kasvatusyhteistyötä. Myös huoltajien keskinäinen vuorovaikutus voi vahvistua yhteistyön kautta. (Opetushallitus d, 30.) Ammatillaisen omien arvojen ja asenteiden tiedostaminen ja tunnistaminen voivat osaltaan auttaa perheiden kanssa työskentelyssä. Kun vanhemmat saavat tukea, heillä on paremmat mahdollisuudet luoda toimiva yhteistyövanhemmuus. Ammatillaisen tehtävä on ottaa tilanne rohkeasti puheeksi, kun huoli herää ja antaa vanhemmille myös tietoa saatavilla olevista tukimuodoista ja palveluista. (Hietanen & Kettunen 2019, 6.)

Varhaiskasvatus ja varhaiskasvattajat ovat merkittävässä roolissa lapsen ja perheen tukijana erotilanteessa. Vanhempien tapaaminen säännöllisesti päiväkodin arjessa mahdollistaa perheiden saaman tuen oikea-aikaisuuden, minkä seurauksena voidaan ehkäistä samalla haasteiden kasautumista. Lisäksi voidaan ennaltaehkäistä jo olemassa olevien haasteiden pahenemista. Varhaiskasvattajan rooli yhteistyövanhemmuuden tukemisen ja vahvistamisen ylläpitämisessä on suuri. Yhteistyö pohjautuu hyvään kasvatusyhteistyöhön,

joka edellyttää luottamuksellisuutta ja avoimuutta. Varhaiskasvattajan tehtävä on huolehtia lapsen edusta vanhempien kanssa käytävän keskustelun aikana. Yhteistyövanhemmuuden tukeminen tapahtuu läsnä olevan keskustelun kautta havainnoista lapseen ja hänen tarpeisiinsa liittyen. Vaikka varhaiskasvattaja toimii lapsen puolestapuhujana, hänen tehtävänsä on tukea myös vanhempia. On tärkeää tuntea oman alueen palveluverkosto, koska vanhempia tulee osata ohjata tarvittavien palveluiden pariin tarvittaessa. (Mäki & Soikka 2019.)

Vaikka varhaiskasvattajien tehtävä on toimia kasvatusyhteistyössä huoltajien kanssa, on tärkeää muistaa pysyä puolueettomana erotilanteessa, eikä osallistua mahdollisiin eroriitoihin. Toisinaan huoltajat saattavat toivoa saavansa tukea kasvattajalta oman näkökantansa vahvistamiseksi. (Direnfeld; Mäkijärvi 2014, 49.) Kasvattajan on tärkeää tuntea myös ajantasaista lainsäädäntöä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta; mikäli lapsen huoltajilla on yhteishuoltajuus, tiedottaminen lapsen asioista tulee tapahtua kummallekin vanhemmalle. Varhaiskasvatuksen tehtävä on toimia lapsen edun mukaisesti ja suojella lasta. Jos herää huoli esimerkiksi pahoinpitelystä, on kasvattajalla lakisääteinen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. (Mäkijärvi 2014, 49.) Lapsen tietojen luovutuksesta sekä lapsen luovutuksesta vanhemmalle päivähoitopäivän jälkeen voi kieltäytyä ainoastaan, mikäli asialle on olemassa perusteltu syy ja asianmukainen päätös (Mäkijärvi 2014, 49).

Varhaiskasvatuksen ja huoltajien välinen sopimus siitä, kenelle lapsen saa luovuttaa hoitopäivän jälkeen, on tärkeä turvallisuuskysymys. Opetushallituksen suositusten mukaan tästä tulisikin sopia jo ennen varhaiskasvatuksen aloittamista; kenelle lapsen saa luovuttaa ja ketkä ovat varahakijoita. Lisäksi tulisi sopia käytännöistä poikkeavien hakuaikojen ja erityistilanteiden suhteen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan on hyvä kirjata, että asia on käyty huoltajan kanssa läpi. Varhaiskasvattajien vastuulla on huolehtia siitä, että he luovuttavat lapsen vain sovituille henkilöille. Mikäli kuitenkin on tarve poiketa sovitusta järjestelyistä, on niistä hyvä saada huoltajalta kirjallinen ilmoitus. Varhaiskasvattaja vastaa myös siitä, ettei luovuta lasta henkilölle, joka ei kykene lapsesta huolehtimaan esimerkiksi päihetympötilan, arvaamattoman käytöksen tai ilmenevän väkivaltaisuuden vuoksi. (Opetushallitus b.)

Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Osallisuudella tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa sitä, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä, lapsella sekä hänen huoltajillaan on oikeus tehdä aloitteita ja heidän näkemyksiään ja mielipiteitään tulee huomioida. Lapsen osallisuuden kokemusta vahvistaa kuulluksi ja nähdyksi tuleminen positiivinen kokemus sekä sensitiivisyys kohtaamisessa. Sekä lapsen, että vanhemman osallisuutta vahvistaa myös mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen sekä arviointiin. Osallisuuden kokemus auttaa lasta ymmärtämään

omia oikeuksiaan, vastuitaan, valintojen seurauksia sekä ymmärrystä yhteisöstä. (Opetushallitus d, 26–27.)

Resilienssi

Varsinkin arjen haastavissa tilanteissa tarvitaan resilienssiä ja omien vahvuuksien tunnistamista. Resilienssi ei poista pettymyksiä; sen sijaan sen ymmärtäminen, että vaikeudetkin kuuluvat elämään, on osa resilienssiä. Vastoinkäymisten kautta yksilön ongelmanratkaisutaito kehittyy ja joustavuus toiminnassa vahvistuu. Resilienssi kehittyy läpi elämän yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa; se ei ole ominaisuus, joka pysyy muuttumattomana, eikä yksittäisen tapahtuman seuraus, jonka seurauksena ihmisestä tulisi suoraan resilientti. (Lipponen 2020, 8–10.) Resilienssiä voidaan vahvistaa omia sekä läheisten voimavaroja hyödyntämällä; omalla aktiivisuudella sekä läheisten tuella. Olennaista on kyky pyytää ja vastaanottaa sellaista apua, joka on juuri itselle tarpeellista. (Lipponen 2020, 24.) Resilienssi on kiteytettyä psyykkistä palautumis- ja selviytymiskykyä sekä joustavuutta haastavassa tilanteessa. Se koostuu psyykkisten ominaisuuksien sekä toiminta- ja ajattelutapojen muodostamasta kokonaisuudesta, jota voi kehittää läpi elämän. Tällaisia ovat muun muassa empaattisuus, usko itseen ja omiin kykyihinsä, keskittymiskyky, syy-seuraussuhteiden ymmärtäminen, tunteiden säätely, omien rajojen tunnistaminen sekä uteliaisuus ja rohkeus oman henkilökohtaisen sekä ammatillisen kasvun tukemiseksi. Resilienssi ilmenee sitkeytenä, myönteisyytenä, uskona tulevaan sekä kykyyn ymmärtää voivansa itse vaikuttaa asioihin myös silloin, kun kohtaa vastoinkäymisiä. Resilienssi rakentuu samojen suojatekijöiden sekä riskitekijöiden avulla, kuin mielenterveyskin. Ratkaisevana tekijänä selviytykö ihminen tilanteesta vai antaako hän periksi, pidetään kokonaiskuormituksen määrää. Resilienssi vahvistaa kykyä toimia oman hyvinvoinnin ja jaksamisen parantamiseksi. Hyvinvointiin voidaan vaikuttaa esimerkiksi vähentämällä kuormitusta tietoisesti silloin, kun havaitaan oman jaksamisen olevan äärirajoilla. (MIELI Suomen Mielenterveys ry 2021.)

Perheen resilienssi

Perheen resilienssi on kykyä selvitä haasteista yhdessä, perheenä. Lapsen resilienssiä on haastavaa erottaa perheen resilienssin käsittelystä. Lapsen resilienssi muodostuu vuorovaikutuksessa lasta tukevan aikuisen sekä aikuisen ja lapsen välillä tapahtuvan myönteisen yhdessä tekemisen kautta. (Lipponen 2020, 240–241.) Lasta tukevat erotilanteessa arkiset rutiinit sekä vanhempien kiinnostus lapsen elämässä ilmeneviin iloihin ja suruihin. Turvallisuuden tunnetta lapsi saa itselleen tuttujen lelujen ja tavaroiden kautta. Merkittäviä tekijöitä lasta kannattelevana on vanhemmilta saatu emotionaalinen tuki, rakkaus, hellyys ja hyväksyntä. (Vanhemman opas 2020, 25.) Lapsi tarvitsee ympärilleen lisäksi toimivan tukiverkoston. Lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseen riittää yksikin luotettava aikuinen, joka

pysyy lapsen turvana. (Niemelä & Kääriäinen 2015, 53–54, 57; Lipponen 2020, 242.) Tukena olevan henkilön ei tarvitse välttämättä kuulua perheeseen, vaan hän voi olla myös perheen ulkopuolinen. Lapsen ystävyysuhteiden merkitys on selkeästi havaittu tutkimuksissa lapsen suojaavana tekijänä; jopa vahvempana, kuin oman perheen merkitys. (Lipponen 2020, 242, 245.) Vanhempien erotessa isovanhemmat voivat olla lapselle merkittävä voimavara silloin, kun lasta kohtaa elämässä kriisitilanne, kuten vanhempien ero (Pulkkinen, 2022, 292). Lapsen selviämisen kannalta ulkopuolisen tuen tärkeimmät kriteerit koostuvat lapsen huolenpidosta ja hänen huomioinnistaan, luottamuksesta lapsen osaamiseen sekä mahdollistamisesta lapselle osallisuuden kokemuksen. Myös varhaiskasvatus voi olla osa lapsen tukiverkostoa lapsen arjessa. (Lipponen 2020, 247.) Lasta suojaavia tekijöitä ovat myös hänen muutos- ja sopeutumiskykynsä. Selviämällä vaikeasta elämäntilanteesta, myös lapsen itsetunto vahvistuu. (Niemelä & Kääriäinen 2015, 53–54.)

Vanhemman resilienssi ei tarkoita samaa, kuin perheen resilienssi. Vanhempi voi tulla resilientiksi esimerkiksi uuden parisuhteen kautta, mutta tästä ei välttämättä ole tukea lapselle, eikä perheelle. Kyseessä voi tällöin olla yksilön tukeminen, ei vanhemman resilienssin tukeminen vanhemman roolissa. Perheen resilienssi muuttuu ajan myötä samoin, kuin yksilön resilienssin. Nämä eroavat kuitenkin selvästi toisistaan; perheen resilienssi vaikuttaa sen jokaiseen jäseneseen, vaikka vain yksi henkilö kohtaisi suuren haasteen. Perheen resilienssi vaihtelee eri tilanteiden mukaan. Vaikeuksien luonteen lisäksi siihen on vaikutusta muun muassa muilla stressitekijöillä kyseisen tilanteen ja ajankohdan suhteen, selviytymistaitojen ja voimavarojen määrällä, sekä perheen saamalla tuella. (Lipponen 2020, 249–250, 252–253.)

Perheen resilienssiin kuuluu valmistautuminen vaikeuksiin, selviämistaitojen opettelu, toimintakyvyn säilyttämisen kyky sekä palaaminen hyvälle toimintaa ja hyvinvointia tukevalle tasolle. Vanhemman taito huomioida lapsen ikätaso kertoessaan lapselle kohdatuista haasteista ja keinoista, jotka auttavat selviämään niistä, auttaa rakentamaan lapsen resilienssiä ja mahdollistaa perheen resilienssiä. Perheen resilienssin määritelmä voidaan jakaa kolmeen osaan. Ensimmäisessä vaiheessa ilmenee tilanteen hyväksyntä ja kyky optimistiseen ajatteluun selvitä haasteesta parhaalla mahdollisella tavalla. Toivon näkökulma mahdollistaa myös uusien toimintatapojen soveltamisen. Tämä edellyttää sitä, että ajattelutapa on perheen yhteinen, ei yksilön oma. Toisessa vaiheessa korostuu perheenjäsenistä huolehtiminen sekä ympäröiviin yhteisöihin liittymisen kyky. Yhteinen aika sekä arjen asioista huolehtiminen ovat tärkeitä; on tärkeää löytää aikaa yhteiseen rentoutumiseen, mutta myös työssäkäynti on välttämätöntä hyvinvoinnin turvaamiseksi. Viimeisenä kohtana määritelmä pitää sisällään perheen sisäisen avoimen, selkeän ja joustavan vuorovaikutuksen ja yhteistyön, jonka avulla voidaan lisätä turvallisuudentunnetta. Esimerkiksi vanhempien erotessa

lasta voi helpottaa tieto erosta sen sijaan, että asiasta ei puhuttaisi avoimesti lapsen ikätason mukaisesti. On tärkeää huomioida myös perheen suhtautuminen esimerkiksi varhaiskasvatukseen. Suhtautumalla myönteisesti lapsen arkeen kuuluviin tekijöihin, voidaan vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja turvallisuuden kokemuksiin. Myönteisellä suhtautumisella voidaan vahvistaa lapsen huolenpidon ja turvan kokemusta. Tukea voivat antaa sukulaiset, naapurit, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset sekä monet muut tahot. Kun perhe saa ympäristöstään tukea ja kokee sen merkityksellisenä, rakentuu myös resilienssi. (Lipponen 2020, 253–257.) Varhaiskasvatuksen merkitys on juuri tämän takia tärkeä osana lapsen tukitoimia erokriisin aikana.

4 Aikaisempia tutkimuksia

Niina Ojala on sosiaali- ja terveysalan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäyte-työnään toteuttamalla toiminnallisella kehittämishankkeella pyrkinyt kehittämään varhaiskasvattajien valmiuksia eroperheiden lasten kohtaamiseen ja tukemiseen. Lisäksi hän on pyrkinyt kehittämään päiväkodin toimintaa eroperheen lasten tukemiseksi. (Ojala 2011, 3.) Ojalan järjestämien eroryhmien tavoitteena on ollut lisätä lapsen ymmärrystä oman elämänsä muuttumisesta, löytää myös hyviä puolia erotilanteissa ja auttaa lasta käsittelemään eron aiheuttamia tunteita. Tarkoituksena on ollut myös tuottaa Seinäjoen päiväkoteihin materiaalipaketti, joka sisältää listan erotyössä hyödyllisistä kirjoista, korteista ja peleistä. (Ojala 2011, 9.)

Käytännön tasolla Ojala toteutti tutkimuksen pitämällä lasten eroryhmää yhdeksän kertaa keväällä 2011 (Ojala 2011, 45). Tavoitteena oli luoda eroperheen lapsille oma vertaistukiryhmänsä, jossa he voivat purkaa ajatuksiaan myös ryhmän ulkopuolella. Lisäksi tavoitteena oli antaa lapsille neuvoja ja selviytymiskeinoja asioiden käsittelemiseksi positiivisella tavalla suunnaten katse tulevaisuuteen. (Ojala 2011, 55.)

Tutkimustulokset osoittivat, että eroryhmän pitäminen lapsille on hyödyllistä ja tarpeellista, mutta käytännössä henkilökuntavetoisena arjen rutiinit heikentävät toteutusmahdollisuuksia. Siksi ryhmän vetäjän tulisi olla joku ulkopuolinen taho. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että luottamus vetäjän ja lasten välille tulee ensin muodostua, jotta ryhmä toimii ja lapset avautuvat ajatuksistaan. Toisaalta eroryhmä tulee arvottaa muun toiminnan yläpuolelle toiminnan suunnittelussa. Ojalan (2011, 73–74) mielestä tällainen ennaltaehkäisevä toiminta voi vähentää mahdollisia myöhemmin ilmaantuvia ongelmia ja siksi päivähoidon tulisi kehittää toimintaansa huomioiden eroperheiden määrien kasvu toiminnan suunnittelussa. Ojala (2011, 46–48) kuitenkin muistuttaa, ettei tutkimustulos ole suoraan verrannollinen muihin päiväkoteihin, vaan koskee vain sitä päiväkotia, jossa tutkimus toteutettiin.

Australialaisen Charles Sturt yliopiston tutkijat selvittivät varhaiskasvattajien käytäntöjä eroperheiden lasten sekä eroperheiden parissa. Lähtökohtana tutkimukselle oli asumuserojen ja avioerojen yleisyys lapsiperheissä. Vaikka osa lapsista sopeutuu perheen erotilanteeseen, voi se toisille aiheuttaa sosiaalisia ja emotionaalisia ongelmia sekä heikompia akateemisia tuloksia. Yleisellä tasolla erotilanteista on tehty paljon tutkimuksia, mutta tutkijoita kiinnosti erityisesti kasvattajien työskentely helpottaakseen sopeutumista muuttuneissa olosuhteissa. Tutkimus toteutettiin haastatteleamalla useita varhaiskasvattajia pyytämällä heitä jakamaan omia pedagogisia käytäntöjään erotilanteessa olevien lasten kanssa. Tutkimuksen tuloksena todettiin vahvuusperustaisen, kasvattajien päivittäisessä työssään kohtaamien monimutkaisten ongelmien ratkaisuihin keskittyvän lähestymistavan tukevan lapsen

ja perheen hyvinvointia. Opettajien toiminnassa keskityttiin vahvuuksien rakentamiseen sekä lapsen sopeutumisen tukemiseen. Tutkimuksen avulla saatiin selville lisää kasvattajien pedagogisia toimintatapoja. Lapsen kannalta vaikutuksena todettiin olevan se, että tiedostaessaan lapsen erotilanteen aiheuttamia tunnekokemuksia ja reagoidessaan niihin ymmärryksellä ja kuuntelemisella, lapsi saa tukea kasvattajalta. Kasvatusyhteistyö vanhempien kanssa voi auttaa kehittämään keinoja tukea lasta emotionaalisesti, sosiaalisesti ja akateemisesti. Kasvattajien ammattitaidon kannalta tutkimus havainnollisti, että hyödyntämällä vahvuusperustaista työskentelytapaa, voidaan auttaa perheen erotilanteessa olevaa lasta positiivisen säätelyn kautta. (Mahony & Fenton 2020.)

Pro gradu -tutkielmassa satujen merkityksestä eron käsittelyssä lapsen tukena selvitettiin vanhempien eron näyttäytymistä lasten satukirjoissa sekä millaisten tunteiden käsittelyssä ne voivat auttaa. Tutkimuksessa käytettiin kuutta eri lähdeaineistoa edustaen sekä kotimaista, että käännöskirjallisuutta. Temaattisen analyysin pohjalta saatujen tulosten mukaan ero ilmenee useina erilaisina muutoksina elämässä sekä erotilanteen aikaansaamina tunnetiloina. Lisäksi eron tuomat menetykset nousivat satukirjoissa esiin. Vanhempien ero voidaan nähdä lapsen näkökulmasta menetyskokemuksena, jolla on kokonaisvaltaisia vaikutuksia lapseen; sekä fyysisiä, että psyykkisiä. Muutosten aikaansaamien tunteiden käsittelyssä vanhempien sekä ympäristön rooli korostuu. Tutkimustulosten perusteella korostuivat suurimpina tunteina vanhempien rakkauden päättymisen pelko sekä tämän seurauksena varmistelu vanhempien rakkaudesta. Satukirjatutkimuksessa havaitusta eroprosessista voidaan havaita kriisin eri vaiheita. (Kauppila 2020, 2.)

Timo Hautamäen tekemän kandidaatin tutkielman tavoitteena oli selvittää vanhempien avio- tai avoeron vaikutuksia lapseen sekä kasvattajien keinoja tukea lasta tällaisessa tilanteessa varhaiskasvatuksessa. (Hautamäki 2021, 2). Tutkimus toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena (Hautamäki 2021, 13). Tutkielmassaan Hautamäki keskittyi pitkälti lapsen sosiaaliemotionaalisen kehityksen sekä kiintymyssuhteen tukemiseen perheen erotilanteessa varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Kirjallisuuden pohjalta Hautamäki esittelee erilaisia lasta tukevia keinoja, kuten ratkaisukeskeisyyttä, yhteistyövanhemmuutta lapsen sosioemotionaalista sekä mentalisaatiota tukevia tekijöitä ja huolet puheeksi -menetelmää. Hautamäki korostaa tutkimuksessaan yhteistyötä kodin ja päiväkodin välillä. (Hautamäki 2021 22–24, 27.)

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Yhteistyö päiväkodin kanssa

Opinnäytetyöprosessimme alkoi keväällä 2021. Otimme yhteyttä kyseisen päiväkodin johtajaan ja tiedustelimme, olisiko heillä kiinnostusta tehdä yhteistyötä eroaiheisen opinnäytetyön parissa. Johtaja oli aihe-ehdotuksestamme kiinnostunut. Lisäksi aihe oli heille varsin ajankohtainen, koska päiväkodissa oli alkamassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton järjestämä eroryhmä lapsille koronatilanteen hieman rauhoittuessa. Aihetta muokattiin päiväkodin tarpeiden ja toiveiden mukaiseksi lopulliseen muotoonsa. Syksyllä 2021 kirjoitimme opinnäytetyösuunnitelman, sekä suunnittelimme Webropol-kyselylomakkeen rungon ja sen mukana lähetettävän saatekirjeen. Tutkimusluvan saimme yhteistyötahomme varajohtajalta syksyllä 2021.

Lokakuussa 2021 lähetimme saatekirjeen, sekä linkin ja QR-koodin Webropol-kyselyyn johtajan ilmoittamaan sähköpostiosoitteeseen. Vastausajaksi asetimme kaksi viikkoa. Kyselyn linkki oli ajastettu aktivoituvaksi hieman ennen vastausajan alkua, jotta kyselyyn osallistujat olisivat voineet halutessaan tutustua kysymyksiin etukäteen. Joulukuussa 2021 aloitimme opinnäytetyöraportin työstämisen ja aineiston analysoinnin. Opinnäytetyön valmistumisajankohta on keväällä 2022.

5.2 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tarkoituksena opinnäytetyössä oli selvittää kuinka kasvattajat voivat tukea lasta ja perhettä eron kohdatessa. Tämän lisäksi haluttiin selvittää, kuinka erotilanne näyttäytyy kasvattajien kokemusten perusteella lapsessa varhaiskasvatuksen arjessa. Lasten ikää emme rajaa tiettyyn ikäryhmään, vaan huomioimme kyseisen päiväkodin kaikki lapset. Saatujen vastauksen perusteella toivoimme saavamme havaintoja ja kokemuksia erotilanteen vaikutuksista lapseen, sekä lapsen tukemisen keinoista varhaiskasvatuksessa. Tällöin opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda ajankohtaista ja uutta tietoa aihepiiriin liittyen.

Tutkimuskysymykset opinnäytetyössämme ovat:

1. Miten lasta ja perhettä voidaan tukea vanhempien erotilanteessa varhaiskasvatuksessa?
2. Miten vanhempien ero ilmenee lapsessa varhaiskasvatuksen näkökulmasta katsottuna?

5.3 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Käytimme opinnäytetyössämme tutkimusmenetelmänä kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta tarkasteltavaa ilmiötä. Toisin sanoen kiinnostus kohdistuu tutkimuksessa olevien yksilöiden ajatuksiin, tunteisiin, kokemuksiin, sekä merkityksiin, joita he antavat ilmiölle tai asialle, jota tutkitaan. (Puusa & Juuti 2020, 18.) Päädyimme kvalitatiiviseen tutkimusmenetelmään, koska tutkimukseessamme halusimme tutkia ja ymmärtää tietynlaista ilmiötä. Lisäksi sen tarkoituksena oli tuoda esiin työntekijöiden kokemuksia ja näkökulmia uuden tiedon tuottamiseksi tutkittavan aiheen ympärillä. Yhteistyökumppanimme varhaiskasvattajien määrä ei ole suuri, millä on vaikutusta tutkimusaineistomme kokoon. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärrys tutkimuskohteena olevista ilmiöistä tutkittavien henkilöiden näkökulmasta, laadullinen tutkimus ei kohdistu määrään, vaan laatuun (Tuomi & Sarajärvi 2018, 479). Tutkimusotteemme ja siinä käyttämämme menetelmät vastasivat ilmiötä, jota tutkimme.

Keräsimme aineistoa puolistrukturoidun Webropol-kyselytutkimuksen avulla, jonka tuotimme varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Yleisimpinä aineistonhankintamenetelminä laadullisessa tutkimuksessa käytetään kyselyä, haastattelua, havainnointia sekä erilaisten dokumenttien avulla kerättyä tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 219). Kiinnitimme huomiota tutkimuksen kohderyhmään ja tutkimuskysymysten oikeellisuuteen. Tutkimusryhmän rajaamisella henkilöihin, jotka liittyvät tutkittavaan aiheeseen, sekä tutkimusryhmään kuuluvien henkilöiden määrällä tarkoituksena oli parantaa tulosten luotettavuutta. Kyselytutkimuksessa jokaiselta vastaajalta kysyttiin samat kysymykset. Kysymykset liittyivät suoraan tutkittavaan aiheeseen, jonka kautta saimme vastauksia tutkimuskysymyksiin. Kysely piti sisällään avoimia ja suljettuja kysymyksiä. Lisäksi keräsimme aineistoa aiheeseen liittyvän kirjallisen tiedon avulla. Kirjallista tietoa valitessa tulee aina ottaa huomioon tiedon luotettavuus. Teoreettisessa osuudessa käsittelemme aiheeseen liittyviä aihealueita siten, että ne tukevat kyselytutkimuksemme aihetta.

Saturaatio on tilanne, jossa tiedonantajien tuottama tieto ei enää anna tutkimusongelman kannalta uutta tietoa, vaan saatu tieto alkaa olla toistoa jo saadusta datasta. Tavoitteena on saada riittävä määrä dataa nostamaan esille teoreettista peruskuviota, joka on mahdollista saada tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 267–268.) Alhaisten vastaajamäärien vuoksi tutkimuksemme saturaatio ei täytynyt. Saatujen vastausten perusteella emme voi tehdä luotettavia, yleistettävissä olevia johtopäätöksiä.

5.4 Aineiston analysointi

Aineisto analysoitiin laadullista sisällönanalyysia mukaillen. Saatujen vastausten vähyyden vuoksi, vastausten analysointi tehtiin soveltamalla kyseistä analyysimenetelmää. Sisällönanalyysin menetelmällä on mahdollista analysoida erilaisia dokumentteja objektiivisesti ja systemaattisesti. Tässä yhteydessä dokumentiksi lukeutuvat esimerkiksi artikkelit, kirjat, kirjeet, päiväkirjat, puhe, haastattelu, raportit, sekä dialogi. Tällöin miltei mikä tahansa kirjallisessa muodossa oleva materiaali voi olla dokumentti. Tällä analyysimenetelmällä pyritään selvittämään tutkittavan ilmiön kuvausta niin yleisessä, kuin tiivistetyssäkin muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 316–317.)

Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on pelkistäminen (redusointi), jossa aineistosta karjetaan tutkimuksen näkökulmasta epäolennaiset asiat pois. Se voidaan toteuttaa tiivistämällä tai pilkkomalla data osiin. Tämän jälkeen aineisto klusteroidaan, toisin sanoen ryhmitellään. Tällöin aineistoista etsitään samankaltaisia tai toisistaan eroavia käsitteitä. Ensin tehdään samaa ilmiötä kuvaavien käsitteiden ryhmittely. Tämän jälkeen tarkoituksena on yhdistää ne erillisiksi luokiksi. Muodostuvien alaluokkien nimeäminen tapahtuu käsitteellä, joka kuvaavat sen sisältöä. Luokittelu tiivistää aineistoa yksittäisten tekijöiden ollessa sisällytettynä yleisimpiin käsitteisiin. Klusteroinnin jälkeen aineisto abstrahoidaan, eli käsitteellistetään, jolloin erotellaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto. Tämän pohjalta muodostuvat teoreettiset käsitteet. Käsitteellistämistä jatketaan luokitusten yhdistelemisellä, kunnes se ei ole realistista aineiston sisällön näkökulmasta katsottuna. Koko analysointiprosessin ajan kiinnitetään huomiota, että aineistossa säilyy polku alkuperäiseen dataan. (Tuomi & Sarajärvi, 335–344.) Saatujen vastausten vähyyden vuoksi, vastausten analysointi tehtiin soveltamalla kyseistä analyysimenetelmää.

5.5 Luotettavuustarkastelu ja eettiset kysymykset

Luotettavuus, uskottavuus ja eettisyys ovat käsitteitä, joiden avulla voidaan tarkastella laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. Uskottavuudella viitataan siihen, että tutkimusta lukevat kollegat, niin sanottu suuri yleisö ja tutkimuksen kohteena olevat henkilöt hyväksyvät tutkimuksesta saadut tulokset tosiksi. Lisäksi he voivat olla luottavaisia sen suhteen, että tutkimuksen aineisto on asianmukaisesti hankittu ja analysointi on tehty huolellisesti. Luotettavuudella viitataan siihen, että tutkija onnistuu vakuuttamaan uskottavin perusteluin lukijan omasta ammattitaidostaan. Toisin sanoen, että tutkija on kyennyt valitsemaan ja käyttämään oikeanlaisia ja perusteltavissa olevia menetelmiä, sekä lähestymistapoja tutkimusongelman ratkaisemiseksi ja tutkimuksen toteuttamiseksi. Kyseinen vaatimus kohdistuu jokaiseen tutkimusvaiheeseen. Eettisyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkija on koko tutkimuksen

ajan noudattanut eettisiä periaatteita. Tutkimuksen tulisi tavoitella positiivisia vaikutuksia tutkimuksen kohdehenkilöille. Tutkimus ei saa olla haitallista niille henkilöille, tai muiden tahojen edustajille, jotka liittyvät tutkimukseen. (Puusa & Juuti 2020, 604–607.)

Tutkimuksen luotettavuutta heikentävät alhainen vastaajamäärä sekä niukat vastaukset ja puuttuvat tarkennukset. Kyselytutkimus ei välttämättä menetelmänä ole tällaisessa tutkimuksessa paras vaihtoehto, koska riskinä voi olla työntekijöiden ajanpuute, jolloin vastaukset voivat jäädä puutteellisiksi. Toisaalta kyselylomakkeessa käytettyjen käsitteiden ja sanamuotojen väärintymmärryksen mahdollisuus on myös otettava huomioon. Emme voi olla täysin varmoja siitä, onko kyselylomakkeessa käytettyjä käsitteitä ja kysymyksiä ymmärretty oikein. Lisäksi meillä ei ole selvyyttä siitä, kuinka selkeitä ja onnistuneita kysymyksiä meidän ovat olleet vastaajien näkökulmasta katsottuna. Vallinneen koronatilanteen vuoksi henkilökohtaisten haastattelujen tekeminen oli käytännössä mahdotonta.

Kato eli kyselyyn vastaamattomuus heikensi opinnäytetyömme luotettavuutta. Olimme tietoisia, että yhteistyötahomme organisaatiossa työskentelee 21 kasvatusvastuullista henkilöä, johtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja eli veo. Kaikki edellä mainitut olisivat olleet osa tutkimuksemme kohderyhmää. Kyselyn oli Webropolin mukaan aloittanut 7 henkilöä, mutta saatuja vastauksia tuli yhteensä 6. Lähetimme Webropol-kyselyn varhaiskasvatusyksikön johtajalle yleisellä linkillä ja QR-koodilla, jonka hän jakoi myöhemmin sovittuna ajankohtana eteenpäin osallistujille. Toki emme voi olla varmoja, ovatko kaikki kyselymme kohderyhmään kuuluvat henkilöt olleet paikalla organisaatiossa aikavälillä, jolloin kyselymme oli auki.

Koko opinnäytetyöprosessimme aikana olemme huomioineet eettiset toimintatavat. Vastaajien anonymiteetti varmistettiin Webropol-lomakkeella ja se säilyi läpi tutkimuksen. Webropol-kysely lähetettiin varhaiskasvatusyksikön johtajalle yleisellä linkillä ja QR-koodilla, jonka hän jakoi eteenpäin osallistujille. Kyselyn yleinen linkki ja QR takasivat sen, ettei osallistujia voida tunnistaa. Organisaatiolta haettiin asianmukaisesti tutkimuslupa. Lähetimme tutkimukseen osallistuville saatekirjeen, jossa kerroimme opinnäytetyön tarkoituksesta, sekä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja anonymiteetistä. Kyselyyn vastaamisen vapaaehtoisuuden lisäksi kysymyksistä sai vastata vain niihin, joihin halusi vastata. Tällä pyrimme varmistamaan sen, ettei yksittäinen kysymys nouse esteeksi vastaamishalukkuudelle.

Tutkimustietoja käsitellessä huomioimme anonymiteetin sekä luottamuksellisuuden. Kerättyä aineistoa pääsivät käsittelemään ainoastaan opinnäytetyön tekijät, ilman että kukaan muu pääsi niihin käsiksi. Kerätyt aineistot hävitettiin opinnäytetyöprosessin lopussa asianmukaisesti. Kirjoitusprosessin aikana kiinnitimme huomiota raportoinnin eettisyyteen.

Lisäksi pyrimme tarkkuuteen lähdeviitteiden käytössä ja -luettelossa. Tutkimustulosten kohdalla olimme täsmällisiä rehellisestä ja tarkasta raportoinnista ja tulosten esittelystä.

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu oikeanlainen viittauskäytänteiden käyttö ja tieteellinen kirjoittaminen. Hyvää tieteellistä käytäntöä loukkaava toiminta voidaan jaotella kahteen eri luokitukseen: välinpitämättömyys hyvän tieteellisen käytännön suhteen, sekä epärehellisyys tieteellisessä toiminnassa. Välinpitämättömyys ja epärehellisyys voivat tulla esiin tutkimuksen suunnittelussa ja tekemisessä, sekä esittäessä johtopäätöksiä ja tutkimustuloksia. Plagiointi tarkoittaa toisen henkilön tuotannon luvaton lainaamista ilman alkuperäisen lähteen kertomista. Anastaminen puolestaan on toisen tutkijan tutkimustulosten, -havaintojen, -suunnitelmien, -ideoiden tai -aineistojen luvaton esittämistä tai vaihtoehtoisesti käyttämistä omalla nimellään. (TENK 2012, 8–9.)

6 Opinnäytetyön havainnot

Vastaajien taustatietoa

Kyselytutkimuksessamme kartoitimme kohderyhmän ikäjakaumaa sekä koulutustaustaa. Kuudesta vastaajasta kolme kuului ikäryhmään 36–45 vuotta, kaksi vastaajaa ikäryhmään 18–25 vuotta ja yksi vastaaja ikäryhmään 26–35 vuotta. Vastaajista puolet oli varhaiskasvatuksen opettajia ja puolet varhaiskasvatuksen lastenhoitajia. Opettajien koulutustaustana oli sosionomi (AMK) ja lastenhoitajien lähihoitaja. Yksi vastanneista lastenhoitajista ei kertonut koulutustaastaan. Lisäksi kartoitimme vastaajien työkokemuksen kestoja vuosissa, ja sitä, minkä ikäisten lasten parissa vastaajat työskentelevät. Vastaajien työkokemus 66 %:lla oli alle viisi vuotta, 5–10 vuoden työkokemus oli 17 %:lla ja 15–20 vuoden työkokemus 17 %:lla. Puolet vastanneista työskentelee 3–5-vuotiaiden ryhmässä, 33 % alle 3-vuotiaiden ryhmässä ja 17 % 5–6-vuotiaiden ryhmässä.

Varhaiskasvattajien havaintoja eron vaikutuksista lapseen

Kyselyyn vastanneista kasvattajista kaksi ei osannut sanoa, näkyvätkö vanhempien erotilanteet lapsen hyvinvoinnissa ja käytöksessä heidän mielestään. Loppujen vastauksissa oli enemmän hajontaa; jonkun mielestä joskus erotilanne perheessä voi näkyä joko ylivilkkautena tai ylirauhallisuutena, mutta toisinaan myös rajojen testaamisena. Toisen vastaajan mielestä lapset tiedostavat vanhempien eron, mutta mitään suurempaa vaikutusta hän ei ole huomannut. Kolmas vastaaja oli ollut työssään vasta kuukauden verran, eikä ollut kohdannut vielä erotilannetta työssään. Hän kuitenkin uskoo sen vaikuttavan lapsen hyvinvointiin ja ilmenevän monina oireina, kuten aggressiivina ja itkuisuutena. Viimeinen vastaaja mainitsi erotilanteen näkyvän lapsen käytöksessä ja lasten kertovan paljon kotioloistaan varhaiskasvatuksessa. Jos jokin painaa lapsen mieltä, sen huomaa lapsen käytöksestä. Vastaajien mielestä reagointi on yksilöllistä, mutta osan mielestä myös ikäsidonnaista esimerkiksi tunteiden sanottamisen ja ilmaisutaidon takia. Myös perheen tilanne ja eron luonne mainittiin reagointiin vaikuttavina asioina.

Eroperheiden yleisyys sekä tiedonvälitys perheen ja varhaiskasvattajien välillä

Vanhempien erosta tiedon saamisen suhteen vastaukset olivat hyvin erilaisia. Valtaosa ei ole kuullut lainkaan vanhempien erosta, joku asioiden kautta ja joku perheen kertomana. Yhden vastauksen mukaan tieto oli saatu vanhemmilta, työtovereilta tai lapsen puheista päätellen. Toisinaan lapsi voi myös itse kertoa asiasta. Eroperheiden määrän lisääntymiseen koronan takia suurin osa ei osannut vastata; kahden vastauksen perusteella määrän ei ole havaittu kasvaneen.

Eroperheen lapsen kohtaamisen ja tukemisen keinot

Eroperheen lapsen kohtaamiseen tärkeimmäksi keinoksi vastaajien mukaan nousi lapsen kuunteleminen ja läsnä oleva kohtaaminen. Lapsen, hänen tunnekokemuksensa ja temperamenttinsa huomioiminen koettiin myös tärkeäksi. Vastauksista nousi esille myös eroperheen lapsen kohtaamisen samoin kuin muidenkin lasten; arvostavasti ja välittävästi. Osa vastaajista mainitsi lapsen kokemusten ja ajatusten kunnioittamisen merkittäväksi asiaksi. Vain yksi vastaajista ei osannut vastata kysymykseen, koska hänellä ei ollut kokemusta eroperheen lapsen kohtaamisesta.

Konkreettisia tukikeinoja usean vastaajan mielestä ovat muun muassa kuunteleminen ja läsnä oleminen. Kaksi vastaajista kuvaili tukemisen keinoja seuraavasti:

Olemalla turvallinen aikuinen, kuuntelemalla lasta

Teen vanhempien kanssa yhteistyötä, ja keskustelen heidän kanssaan lapsen kokemuksista ja reagoinnista. Voimme myös päiväkodissa jutella lasten kanssa erosta, ja siitä että kaikki perheet ovat oikeita perheitä, vaikka vanhemmat olisivatkin eronneet.

Miten päiväkodissa tuetaan eroperheiden lapsia?

Vastausten perusteella päiväkodissa on aloittanut eroperheen lapsille oma ryhmä, joka toteutuu yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa. Ryhmän toimintaa on avattu vastauksissa muun muassa näin:

Meillä on aloittanut pienryhmätoiminta eroperheiden lapsille, muutama lapsi osallistuu tähän. Ryhmässä kerrotaan ja tuetaan erilaisista perheistä esimerkiksi satujen avulla, maalataan, askarrellaan jne. käsitellään tunteita.

Meillä on lapsille ryhmä, jotka ovat kohdanneet vanhempien eron.

ei ole, ryhmä jossa eroperhelapsia käy ei ole *** järjestämä vaikka siellä käy meiltä lapsia. Eroryhmän järjestä MLL yhteistyössä *** kanssa.

Voivat käydä kerhossa mikä suunnattu eroperheille

Kyselyyn vastanneiden mielipiteissä oli kohtalaisen suurta eroavuutta sen suhteen, tulisiko eroperheen lapsia tukea enemmän varhaiskasvatuksessa. Osa vastanneista lisäisi tukea, osan mielestä tuki on riittävä ja yksi vastanneista ei osannut kertoa mielipidettään.

Koulutus / työnantajan tuki

Kyselyyn vastanneista suurin osa ei ole saanut minkäänlaista koulutusta eroperheen lapsen kohtaamiseen ja tukemiseen koulutuksessa tai työssä. Yksi vastaajista mainitsi, että koulussa oli käyty lyhyesti eroperheen kohtaamisen keinoja läpi. Työnantajalta vastaajat

toivoivat resurssien lisäämistä ryhmään lapsen yksilöllisen huomioinnin mahdollistamiseksi, eroperheen lapsen kohtaamiseen koulutusta, tietoa ja aikaa perehtyä tietoon sekä menetelmiä, joita voidaan hyödyntää lasten kanssa. Kaksi vastaajista ei osannut kertoa mielipidettään.

7 Yhteenveto

7.1 Yhteenveto havainnoista

Halusimme selvittää opinnäytetyössämme, miten varhaiskasvattajat voivat tukea työssään lasta, jota koskettaa vanhempien ero, unohtamatta kuitenkaan lapsen perheen tukemista. Lisäksi tarkoituksena oli kartoittaa, kuinka perheen erotilanne ilmenee lapsessa varhaiskasvatuksen arjessa työntekijöiden kokemusten perusteella.

Tutkimuksesta saatujen havaintojen perusteella kuunteleminen ja läsnä oleva kohtaaminen olivat vastaajien mukaan yksi tärkeimpiä keinoja eroperheen lapsen kohtaamisessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustassa määritellään lapsuuden itseisarvo seuraavalla tavalla: *Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisön jäsenenä* (Opetushallitus c, 20). Lisäksi lapsen, hänen tunnekokemuksensa ja temperamenttinsa huomioiminen koettiin tärkeiksi asioiksi. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston julkaiseman varhaiskasvatukseen suunnatun havainnoinnin ja pedagogisen tuen käsikirjan mukaan temperamentti on jokaisen ihmisen kohtalaisen muuttumaton, yksilöllinen käyttäytymispiirre. Joiltain osin pieniä muutoksia temperamenttipiirteiden ilmiäsuhteiden voi kuitenkin tapahtua kasvun ja kehityksen aikana. Havainnoimalla lasta varhaiskasvatuksen arjessa, saadaan tietoa, joka mahdollistaa yksilöllisen huomioinnin kasvatustyössä kokonaisvaltaisesti. On tärkeää muistaa, ettei mikään temperamentti ole määriteltävissä hyväksi tai huonoksi. Lapsen tukeminen helpottuu, kun hyväksymme ja tunnistamme yksilölliset piirteet. (Aaltonen ym. 2008, 11.) Osassa vastauksista nousi esiin, eroperheen lapsen kohtaamisen samoin kuin muidenkin lasten, toisin sanoen arvostavasti ja välittävästi. Kuunteleminen ja läsnä oleminen olivat myös monen vastaajan mielestä konkreettisia tukemisen keinoja. Osassa vastauksista kerrottiin, että päiväkodissa on aloittanut eroperheen lapsille oma ryhmä, joka toteutuu yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa. Vastaajilla oli erilaisia vastauksia ja mielipiteitä liittyen siihen, miten eron vaikutukset näkyvät lapsessa varhaiskasvatuksessa. Vastausten mukaan, osalla lapsista oli havaittu jonkin verran oireilua, osalla vain vähän tai ei ollenkaan. Vastaajien mielestä lapsen reagointi voi olla ikäsidonnaista ja yksilöllistä. Lisäksi reagointiin vaikuttavina tekijöinä mainittiin perheen tilanne ja eron luonne. Lapsen suhtautuminen vanhempien eroon on yksilöllistä. Reagointiin vaikuttavat muun muassa lapsen ikä, sekä lapsen suhde vanhempiin, myös tukiverkoston merkitys on suuri. (Ensi- ja turvakotien liitto a.)

7.2 Pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien havaintoja, tapoja sekä keinoja eroperheen lapsen tukemiseen, unohtamatta lapsen perheen kohtaamista. Opinnäytetyön toteutimme yhteistyössä erään Etelä-Suomessa sijaitsevan varhaiskasvatusyksikön kanssa. Aihetta tarkastelimme kasvatusvastuullisten näkökulmasta alle 6-vuotiaiden ryhmissä. Erokäsite piti sisällään avioeron ja avoeron. Tavoitteena oli selvittää millaisia keinoja ja valmiuksia varhaiskasvatuksen työntekijöillä on tukea lasta, joka voi olla haastavassakin elämäntilanteessa vanhempien eron vuoksi. Toivoimme saavamme tutkimuksemme laajoja ja avoimia vastauksia, jossa näkyisivät varhaiskasvatuksen henkilökunnan havaintoja ja kokemuksia aiheesta. Tämän vuoksi päädyimme kyselylomakkeeseen, joka piti sisällään avoimia vastauskohtia monivalintavalintakysymysten lisäksi. Työntekijöiden ikäkysymyksen koimme tärkeäksi, koska nuorella vastavalmistuneella ei välttämättä ole samaa kokemuspohjaa lapsista ja avioeron vaikutuksista, kuin esimerkiksi perheellisellä, elämää jo hieman enemmän nähneellä työntekijällä. Kyselyn vähäisten vastausmäärien vuoksi etsimme tietoa ja tutkimusdataa myös kirjallisuudesta ja muista lähteistä. Lisäksi teimme toiseen tutkimuskysymyksistä pienen muutoksen, jotta saimme otettua tutkimusdataa laajemmin kirjallisuudesta. Analyysivaiheen aikana aineistoon voidaan ottaa lisää uutta aineistoa, jos jonkin näkökulman huomataan puuttuvan tai olevan mielenkiintoinen (Puusa & Juuti 2020, 39).

Opinnäytetyön aiheen valitsimme mielenkiinnostamme varhaiskasvatukseen ja eroperheiden lasten tukemiseen. Lähdimme tutkimaan aihetta myös sen ajankohtaisuuden vuoksi. Yhä useampaa lasta kohtaa vanhempien ero ja tämän vuoksi se koskettaa myös varhaiskasvatusta.

Opinnäytetyöprosessimme aikataulu muuttui jonkin verran alkuperäisestä suunnitelmasta kirjoitusprosessin osalta. Teoreettiseen pohjaan tarvittavien lähdemateriaalien saatavuus oli ajoittain haasteellista. Opinnäytetyömme olennainen osa oli yhteistyö päiväkodin kanssa muun muassa sähköisen kyselytutkimuksen kautta. Yhteistyöhön päiväkodin kanssa vaikuttivat monet tekijät, esimerkiksi aikataulujen yhteensovittaminen ja mahdolliset henkilöstömuutokset. Työ saatiin kuitenkin valmiiksi alkuperäisen ajankohdan mukaisesti.

Mielestämme saavutimme suurimman osan tavoitteista, joita olimme itse määritelleet. Saimme opinnäytetyöprosessin aikana paljon uutta tietoa perheen erotilanteessa olevan lapsen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Lievistä aikatauluhaasteista huolimatta opinnäytetyömme valmistui ajallaan. Työnjako ja organisointi onnistuivat mielestämme hyvin. Yhteydenpito opinnäytetyöhön liittyviin asioihin on ollut aktiivista. Epäselviä asioita olemme pohtineet yhdessä pyrkien ratkaisemaan haasteet. Sen sijaan tutkimuksemme ei tuottanut

luotettavaa tulosta alhaisten vastausmäärien vuoksi. Tätä puutetta jouduimme korvaamaan teoreettisella tiedolla.

Pohdimme kyselytutkimuksen vastauksissa ilmenneen eroryhmän toimintaa. Ulkopuolisen tahon toteuttamana tällainen ryhmä on varmasti helpompi järjestää, kuin varhaiskasvatuksen omilla resursseilla. Varhaiskasvatuksen hektinen arki ei välttämättä mahdollista omien eroryhmien onnistunutta toimintaa. Toisaalta on huomioitava, minkä verran vaikutusta ulkopuolisella taholla on lasten luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntymisessä, jotta ryhmän toiminta voidaan katsoa onnistuneeksi. Mielestämme tällaiset eroryhmät voivat olla suurena tukena lapselle erotilanteessa.

Jatkotutkimusaiheiksi sopisivat mielestämme erovertaisryhmien vaikutusten arviointi erikäisillä lapsilla. Erovertaisryhmän toimintaa on arvioitu muun muassa Lappeenrannassa yksityisen päiväkodin ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton yhteistyössä järjestämän ryhmän osallistujien, heidän huoltajiensa ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkökulmasta. Oma arviotaan tekivät myös erovertaisryhmän ohjaajat. Erovertaisryhmään osallistui viisi 5-vuotiasta lasta. Ryhmä järjestettiin talven 2019 aikana kuusi kertaa. Havaintojen pohjalta toiminta todettiin onnistuneeksi ja se lisäsi vuorovaikutusta kotona lasten ja vanhempien välillä erotilanteesta. (Korvenoja 2019, 3, 15.)

Lähteet

- Aaltonen, A-K. 2015. Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimessa. E-kirja. Helsinki: Kauppakamari. Kauppakamari Ammattikirjasto (LAB). Viitattu 26.4.2022. Saatavissa [https://kauppakamaritieto-fi.ezproxy.saimia.fi/ammattikirjasto/teos/huoltoriitojen-sovittelu-tuomioistuimessa-2015#kohta:Huoltoriitojen\(\(20\)sovittelu\(\(20\)tuomioistuimessa](https://kauppakamaritieto-fi.ezproxy.saimia.fi/ammattikirjasto/teos/huoltoriitojen-sovittelu-tuomioistuimessa-2015#kohta:Huoltoriitojen((20)sovittelu((20)tuomioistuimessa)
- Aaltonen, R., Lehtinen, T., Leppänen, K., Peltonen, T., Tarvo, M. T., Tuunainen, P., & Viherä-Toivonen, A. 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto
- Digi- ja väestötietovirasto. Äitiyden tunnustamisen vahvistaminen. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa <https://dvv.fi/aitiyden-vahvistaminen>
- Direnfeld, G. Children and Divorce: The Role of the Early Childhood Educator. Viitattu 26.5.2022. Saatavissa http://www.yoursocialworker.com/s-articles/children_and_divorce_ece.htm
- Ensi- ja turvakotien liitto a. Lapsi ja ero. Viitattu 26.5.2022. Saatavissa https://apuaeroon.fi/tietoaerosta/lapsi_ja_ero/#1603892277577-bc1d5293-db51
- Ensi- ja turvakotien liitto b. Materiaalia lasten kanssa työskentelyyn. Viitattu 23.5.2022. Saatavissa https://ensijaturvakotienliitto.fi/tietoa-liitosta/materiaalit/materiaalia_lasten_kanssa_tyoskentelyyn/#kasinuket
- Ensi- ja turvakotien liitto 2021. Millainen on lapselle turvallinen ero? Viitattu 3.5.2022. Saatavissa <https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/millainen-on-lapselle-turvallinen-ero/>
- Ensi- ja turvakotien liitto 2019. Miten lapsi kärsisi erosta mahdollisimman vähän? Viitattu 26.5.2022. Saatavissa <https://ensijaturvakotienliitto.fi/enska/miten-lapsi-karsisi-erosta-mahdollisimman-vahan/>
- Frisk, S., Ristimäki, H. & Toivonen, R. 2019. Vertaisuus yhdistää – kokemuksia lasten eroryhmistä. Teoksessa: Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Hautamäki, T. 2021. Vanhempien eron kokeneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto. Kandidaatin tutkielma. Viitattu 29.5.2022. Saatavissa <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-202107288808.pdf>
- Hietanen, P. & Kettunen, M. 2019. Saatteeksi. Teoksessa: Hietanen, P., Keinonen, V. & Kettunen, M. (toim.) Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 6.

- Jaakkola, M. 2020. Miten puhua erosta lapsen kanssa? Väestöliitto. Viitattu 25.5.2022. Saatavissa <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/miten-puhua-erosta-lapsen-kanssa/>
- Kartovaara, L. 2007. Lapset hajoavissa perheissä. Väestötilastot. Julkaisussa: Kartovaara, L. & Sauli, H. 2007. Suomalainen lapsi 2007. Sosiaalitalastoseminaari 12.4.2007. Tilastokeskus. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa https://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/2007-04-12_esitely_suomi_lapsi.pdf
- Kasper – Suomen Kasvatus- ja perheneuvonta ry. Pelit ja tehtävät. Viitattu 25.5.2022. Saatavissa <https://suomenkasper.fi/eroauttaminen/pelit-ja-tehtavat/>
- Kauppila, T. 2020. Sadut lapsen kokemusten tulkkina - Vanhempien ero-prosessin näyttäytyminen lasten satukirjoissa. Lapin Yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Korvenoja, M. 2019. Eroauttamistyön ja kohtaamispaikkatoiminnan kehittämishanke: Varhaiskasvatusikäisten lasten erovertaisryhmän loppuraportti. Viitattu 26.5.2022. Saatavissa https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwin-Kebrf33AhWT-rYsKHfsaD_EQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fbin.yhdistys-avain.fi%2F1562654%2F7rZUnHub9qUSMxsQNKpT0T8P-L%2FVarhaiskasvatusik%25C3%25A4isten%2520lasten%2520erovertaisryhm%25C3%25A4n%2520loppuraportti.pdf&usq=AOvVaw0GpUYp8FDGYN1UfpGT0RAU
- Känkänen 2022. Kulttuurihyvinvointi ja taidelahtoiset menetelmät. THL. Viitattu 21.5.2022. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/kulttuurihyvinvointi-ja-taidelahtoiset-menetelmat>
- Lipponen, K. 2020. Resilienssi arjessa. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Mahony, L. & Fenton, A. K. 2020. A strengths approach to supporting young children experiencing parental separation and divorce. Viitattu 29.5.2022. Saatavissa <https://research.usc.edu.au/esploro/outputs/abstract/A-strengths-approach-to-supporting-young/99603405702621>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019a. Kasvatuskumppanuus päiväkodin kanssa. Viitattu 23.5.2022. Saatavissa <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/paivakoti-ikaisen-lapsen-kaverisuhteet/kasvatuskumppanuus-paivakodin-kanssa/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019b. Vanhempien ero ja lapsen tunteet. Viitattu 23.5.2022. Saatavissa <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhempien-ero-ja-lapsen-tunteet/>

Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S., & Hannukkala, M. 2019. Lapsen mieli. Mielen-terveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. 4. painos. Helsinki: MIELI Suomen Mielenterveysseura ry.

Mielenterveystalo a. Lapsi ja ero. Viitattu 10.9.2021. Saatavissa https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio3.aspx

Mielenterveystalo b. Tietoa erosta. Viitattu 28.09.2021. Saatavissa https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio1.aspx

MIELI Suomen Mielenterveys ry 2021. Resilienssi auttaa selviytymään. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/resilienssi-auttaa-selviytymaan/>

MIELI Suomen Mielenterveys ry 2022a. Selviytyjän purjeet -julistte neuvolaan ja varhaiskasvatukseen. Viitattu 25.5.2022. Saatavissa <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/materiaalit/selviytyjan-purjeet-juliste-neuvolaan-ja-varhaiskasvatukseen/>

MIELI Suomen Mielenterveys ry 2022b. Turvalliset aikuiset -julistte neuvolaan ja varhaiskasvatukseen. Viitattu 25.5.2022. Saatavissa <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/materiaalit/turvalliset-aikuiset-juliste-neuvolaan-ja-varhaiskasvatukseen/>

Mikkola 2021. Muutostyöskentelyllä kohti turvallista rinnakkaisvanhemmuutta. Teoksessa: Vaitomaa, J., Muukkonen, T. & Rautio, S. (toim.) Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 6. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 120–121.

Morin, A. 2021. The Psychological Effects of Divorce on Children. Viitattu 26.4.2022. Saatavissa <https://www.verywellfamily.com/psychological-effects-of-divorce-on-kids-4140170>

Mäki, T. & Soikka, S. 2019. Varhaiskasvattaja yhteistyövanhemmuuden tukena. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 29.5.2022. Saatavissa <https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/varhaiskasvattaja-yhteistyovanhemmuuden-tukijana/>

Mäkijärvi, L. 2014. Kahden kodin lapset. Miten tuen lasta vanhempien erossa. Jyväskylä: Docendo Oy

Niemelä, S. & Kääriäinen, A. 2015. Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. 2. uudistettu painos. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Nikander, T. 2021. Joka kymmenes avopariperhe päätty vuosittain erilleen muuttoon. Tilastokeskus. Viitattu 3.5.2022. Saatavissa <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/joka-kymmenes-avopariperhe-paatyy-vuosittain-erilleen-muuttoon/>

Ojala, N. 2011. Avioerolasten asialla. Lasten vertaistukiryhmä päiväkodissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Opinnäytetyö. Viitattu 29.9.2021. Saatavissa

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/39657/Niina_Ojala.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Opetus- ja kulttuuriministeriö a. Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://okm.fi/varhaiskasvatusoikeus>

Opetus- ja kulttuuriministeriö b. Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://okm.fi/lapsen-tuki-varhaiskasvatuksessa>

Opetushallitus a. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 17.9.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Opetushallitus 2022. Uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ohjeistetaan entistä tarkemmin, millaista tukea lapsella on oikeus saada. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2022/uusissa-varhaiskasvatussuunnitelman-perusteissa-ohjeistetaan-entista-tarkemmin>

Opetushallitus b. Varhaiskasvatuksen turvallisuustyön organisointi ja johtaminen. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatuksen-turvallisuustyon-organisointi-ja-johtaminen>

Opetushallitus 2021. Varhaiskasvatuksessa tarjottavan tuen muodot määritellään aiempaa tarkemmin – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitetty versio lausunnoille. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2021/varhaiskasvatuksessa-tarjottavan-tuen-muodot-maaritellaan-aiempaa-tarkemmin>

Opetushallitus c. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Viitattu 23.5.2022. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Opetushallitus d. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräys OPH-700-2022. Viitattu 26.4.2022. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>

Pedro-Carroll, J. A. 2020. How Parents Can Help Children Cope With Separation / Divorce. Teoksessa: Encyclopedia on Early Childhood Development. Divorce and separation, 13–14, 16–17. Viitattu 27.5.2022. Saatavissa <https://www.child-encyclopedia.com/pdf/complete/divorce-and-separation>

Pelastakaa Lapset ry. Työkaluvinkit: Tavoita lapsen kokemuksia. Viitattu 24.5.2022. Saatavissa <https://www.pelastakaaalapset.fi/lapsilta-opittua/tyoskentele-lapsen-kanssa/tavoita-lapsen-kokemuksia/tyokaluvinkit-tavoita-lapsen-kokemuksia/>

Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. 3. uudistettu painos. Helsinki: Kirjapaja.

Pruuki, H. & Sinkkonen, J. 2017. Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja.

Public Health Agency of Canada 2016. Because life goes on ... helping children and youth live with separation and divorce. Government of Canada. Viitattu 27.4.2022. Saatavissa <https://www.canada.ca/content/dam/hc-sc/healthy-canadians/migration/publications/healthy-living-vie-saine/because-life-goes-on-2016-parce-que-la-vie-continue/alt/64-03-15-1503-because-life-goes-on-eng.pdf>

Pulkkinen, L. 2022. Lapsen hyvinvointi alkaa kodista. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät, E-kirja. Helsinki: Gaudeamus Oy. Storytel. Viitattu 26.4.2022. Saatavissa <https://www.storytel.com/fi/fi/books/laadullinen-tutkimus-ja-sis%C3%A4ll%C3%B6nanalyysi-168376?apRedirect=true>

Rauhala, I. 2014. Eron keskellä. Helsinki: Otava.

Strasheim, C. R. 2008. Tarkistettu 2013. Supporting Children of Divorce: Guidelines for Caregivers. University of Nebraska-Lincoln Extension Division, Institute of Agriculture and Natural Resources. Viitattu 26.5.2022. Saatavissa <https://extensionpublications.unl.edu/assets/pdf/g1791.pdf>

Särkelä, R. 2019. Esipuhe. Teoksessa: Hietanen, P., Keinonen, V. & Kettunen, M. (toim.) Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2.

Särkelä, R. & Siltaniemi, A. 2020. Ensi- ja turvakotien liiton nettikysely lapsiperheille koronatilanteen aiheuttamista ongelmista - Tulokset ja johtopäätökset. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Viitattu 3.5.2022. Saatavissa <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjs8PXv8cL3AhUhtYsKHXg7DxY-QFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fensijaturvakotienliitto.fi%2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F05%2FEnsi-ja-turvakotien-liiton-lapsiperheiden-koronakyselyn-raportti-19.5.2020.pdf%3Fx91218&usg=AOvVaw1FcgYHRL0HliwzpyLAO7Rb>

TENK 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkauspäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 26.4.2022. Saatavissa https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Terävä, J. & Böök, ML 2019. Yhteistyövanhemmuus eron jälkeen – mitä, miksi ja miten? Teoksessa: Hietanen, P., Keinonen, V. & Kettunen, M. (toim.) Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 11–12.

Tilastokeskus 2021a. Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2020. Viitattu 29.4.2022. Saatavissa https://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tau_003_fi.html

Tilastokeskus 2021b. Solmittujen avioliittojen määrän lasku vaimeni. Viitattu 26.4.2022. Saatavissa https://www.stat.fi/til/ssaaty/2020/ssaaty_2020_2021-06-18_tie_001_fi.html

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, E-kirja. Helsinki: Tammi. Storytel. Viitattu 26.4.2022. Saatavissa <https://www.storytel.com/fi/fi/books/1481681-Laadullisen-tutkimuksen-naekoekulmat-ja-menetelmaet?appRedirect=true>

Valtioneuvoston tiedepaneeli, 2020. COVID-19-kriisin haitallisten vaikutusten ehkäiseminen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Viitattu 28.9.2021. Saatavissa https://vnk.fi/documents/10616/21411573/VNK_Tiedepaneelin_raportti_200601.pdf/

Vanhemman opas 2020. Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon. 3. uudistettu painos. Ensi- ja turvakotien liitto.

Väestöliitto 2020. Lapset ja ero. Viitattu 21.5.2022. Saatavissa <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/lapset-ja-ero/>

Liite 1. Saatekirje

Hei!

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita LAB-ammattikorkeakoulusta. Heljä suuntautuu sosiaalihojaukseen ja Kirsi-Marja varhaiskasvatukseen. Työstämme tällä hetkellä yhteistä opinnäytetyötämme, jonka aiheena on "Perheen erotilanteessa olevan lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa". Eroperheellä tarkoitamme perhettä, jonka vanhempia on kohdannut avo- tai avioero. Tavoitteenamme on selvittää, miten vanhempien ero ilmenee lapsissa varhaiskasvatuksen näkökulmasta katsottuna ja miten lasta voidaan tukea erotilanteessa varhaiskasvatuksessa.

Tuotamme kaikille päiväkodin kasvatusvastuullisille Webropol-kyselyn, jota käytämme opinnäytetyömme aineistona kirjallisen aineiston lisäksi. Kyselyyn osallistuminen on vapaaehtoista ja se on mahdollista keskeyttää koska tahansa. Voitte myös vastata vain osaan kysymyksistä, mikäli koette jonkin kysymyksen sellaisena, ettette halua siihen vastata. Toivomme kuitenkin mahdollisimman kattavaa osanottoa tutkimuksen reliabiliteetin ja validiteetin varmistamiseksi. Kysely on anonymi, eli siihen osallistuvat pysyvät nimettöminä, eikä heitä voida tunnistaa lopullisesta työstä. Vastauksia käytetään ainoastaan tutkimuksessamme aineistojen analysoinnissa luottamuksellisesti ja hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Valmis työ julkaistaan osoitteessa www.theseus.fi.

Kysely on avoinna 14 vrk ajan x-xx.xx.2021. Toivomme, että osallistutte kyselyyn; vastausten laajuus ratkaisee kyselyyn kuluvan ajan, arvio n.20 min. Kaikki aiheeseen liittyvät tiedonne ovat arvokkaita tutkimuksen kannalta. Vastaaminen kyselyyn tapahtuu oheisen linkin kautta. Mikäli tarvitsette lisätietoa, vastaamme mielellämme kysymyksiin sähköpostitse.

Kirjeen liitteenä toimitamme tietosuojailmoituksen sekä kysymykset etukäteen tutustuttavaksi.

Opinnäytetyömme ohjaa LAB-ammattikorkeakoulun lehtori.

Ystävällisin terveisin,

Sosionomiopiskelija AMK

Sosionomiopiskelija AMK

Heljä Hölsä (Sosiaalihojaus)

Kirsi-Marja Sakara (Varhaiskasvatus)

Liite 2. Kyselylomake

Ikä:

- 18–25
- 26–35
- 36–45
- 46–55
- 56–65
- 65

Ammattiryhmä:

- Varhaiskasvatuksen opettaja
- Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
- Joku muu, mikä?

Koulutustausta:

Työskentelen:

- Alle 3 v ryhmässä
- 3–5 v ryhmässä
- 5–6 v ryhmässä
- Muu, mikä?

Työkokemus vuosina varhaiskasvatuksessa:

- Alle 5 v
- 5–10 v
- 10–15 v
- 15–20 v
- 20–30 v
- 30–40 v
- Yli 40 v

1. PERHEEN EROKILANTEEN NÄKYMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

- Näkyvätkö vanhempien erotilanteet (avo-/avioero) mielestäsi lapsen hyvinvoinnissa ja käytöksessä ja jos, niin miten?
- Eroavatko eri-ikäisten lasten reagoitavat mielestäsi toisistaan, vai ovatko erot ainoastaan yksilöllisiä?
- Miten ja keneltä kuult lapsen vanhempien erosta?
- Ovatko eroperheiden määrät lisääntyneet koronan jälkeen selkeästi mielestäsi?
- Paljonko koko päiväkodissanne on käsityksesi mukaan prosentuaalisesti eroperheiden lapsia?

2. EROPERHEEN LAPSEN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

- Miten kohtaat lapsen, joka kertoo erotilanteesta?
- Miten voit tukea konkreettisesti eroperheen lasta?
- Miten eroperheiden lapset on huomioitu päiväkotinne käytännöissä?
- Tulisiko eroperheen lapsia tukea enemmän ja jos, niin miten?

3. TYÖPAIKAN/KOULUTUKSEN TUKE

- Oletko saanut koulutuksesi tai työsi kautta koulutusta eroperheen lapsen kohtaamiseen? Minkälaista?
- Millaista tukea toivoisit työnantajalta eroperheen lapsen tukemiseen?